

UDK 888.2-94

Gr351

Romualdas Grigas

Dienoraščio langą pravėrus.

10 mano jaunystės metų (1956-1965)

Dailininkė Ona Liugailienė

Spaudai rengė

Romualdas Grigas

Petras Jonušas

Albinas Masaitis

Gabija Bruzgytė

Maketavo Jūratė Jankutė

© Knygų kelias

Romualdas Grigas

Vilnius, 2011

Spaudė Standartų spaustuvė

ISBN 978-609-408-140-8

Turinys

Leidėjo žodis / **6-7**

Pratarmė / **8-11**

1956–1957-ieji. Maskvos lietuvių studentų ansamblio
kūrimasis / **12-45**

1957-ieji. Žvilgsnis į valdžią iš vidaus / **46-63**

1957–1958-ieji. Pirmieji „Balticum“ ansamblio žingsniai / **64-91**

1958-ieji. Jaunuolio kančios / **92-125**

1958–1959-ieji. Sugrįžimas į ansamblį / **126-149**

1959–1960-ieji. Direktoriaus kėdėje / **150-173**

1960–1962-ieji. Aš – inspektorius / **174-205**

1962–1963-ieji. Aspiranto metai / **206-233**

1963-ieji. Brendimo vingiuose / **234-261**

1963–1965-ieji. Maskvos lietuvių aspirantų sambūris / **262-315**

1965-ieji. Sutriuškinimas / **316-337**

Post scriptum. Pirmasis P. S. Atomazgos
apibendrinimai / **338-346**

Post scriptum. Antrasis P. S. Pamąstymai / **347-361**

Asmenvardžių rodyklė / **362-371**

Leidėjo žodis

Profesorių Romualdą Grigą „atradau“ perskaitęs jo monografiją „Senieji lietuviai: tapatybės bruožai ir jų likimas“ (Vilnius, 2009).

Sukrėtė ir žavėjo netikėtų įžvalgų gelmė, apibendrinimų išmintis. Tapo aišku, kad yra žmogus, po daugelio amžių dar ir dabar tebepučiamoje „mokslinių“ paklydimų migloje apčiuopęs mūsų baltų protėvių būties esmę, perskaitęs istorijos suiručių paverstą vos beįskaitomą jų mums rašytą laišką, svarbią žinią. Tikiu, išauš diena, kai ši knyga ir joje išdėstytas suvokimas taps atspirties tašku, pamatu nesugriaunamam mūsų tautos dvasios namui, tokiai socialinei konstrukcijai, kuri ilgam užtikrins lietuvių tautos klestėjimą ir nemirtingumą.

Su tokiom mintim, genamas smalsumo, ir atsiverti Dienoraštį.

Skaitant pirmiausia dingteli, kad jo galėjo ir nebūti. Ir nei aš, nei kuris kitas visiškai nieko nežinotume apie profesoriaus Romualdo Grigo jaunystės kelius ir svajas, džiaugsmus ir išgyvenimus, draugus ir bendražygius, nedraugus ir priešininkus, darbus ir siekius, pasaulėžiūrą ir jos metamorfozes. Būtų nuskriejęs į nebūtį įdomus gyvenimo tarpsnis, nepalikęs net užuominos, kad jis apskritai buvo. Pagaliau pats dienoraščio autorius būtų daug ką primiršęs ar netikroviškai vėliau prisiminęs. Rengiant knygą spaudai ne kartą prisipažino, kad atminty kai kurie atsiminimai jam išlikę visai kitokie, nei užfiksuota dienoraštyje.

Reinkarnacija. Laiko mašina. Šie ir panašūs palyginimai šaukia į galvą, kai bandai apibūdinti tą autentiškos praeities atgimimo stebuklą ir jausmą, patiriamą su tuo stebuklu susidūrus.

Juk galėjo visai ir nerašyti, kaip daugelis, – rašė. O

parašęs – neišsaugoti, – išliko. O išsaugojęs, palikti dūlėti nepublikuotą, – šiandien kartu sklaidom jo lapus. Arba skelbti konjungtūriškai padailintą, – skaitom tokį patį autentišką, nepakeistą prieš 50 metų jaunuolio idealisto rašytą tekstą. Gal tik vienas kitas žodis lietuviškesnis, rengiant spaudai atsikratęs buvusio rusifikavimo apnašų.

Įdomūs, verčiantys susimąstyti paties autoriaus komentarai, jo sutiktų gyvenimo bendrakeleivių likimai. Juose Grigas prieš Grigą – 20-metis studentas prieš 75-erių profesorius, Lietuvos mokslų akademijos narį korespondetą, Lietuvos mokslo premijos laureatą, žymų sociologą, tautotyros ir socialinės antropologijos pradininką, 16-os monografijų ir daugiau kaip 1000 straipsnių autorių.

Negali nestebinti autoriaus drąsa ir atvirumas, taip pat ir tai, kad autorius dėl to palyginti nedaug nukentėjo, o dienoraštis su tokiomis sovietų okupantų „šventvagystėmis“ sėkmingai pasiekė mūsų dienas. Ir jis, atrodo, yra vienintelis iš viso didelio būrio autoriaus bendraamžių (jų ir kitų tekste minimų asmenų netoli tūkstančio...). Taigi dienoraštis ir juos prikelia naujam gyvenimui.

O mes šiandien ar rašom dienoraščius? Ar guldom popieriuje savo tikruosius samprotavimus, tiesas, vertybes? Tikrus įvykius, jų tikrąsias priežastis, savo įžvalgas, abejones? Ar dar yra kita tokia vieta mūsų išaukštintos demokratijos pasaulyje, kur dar galima vadinti daiktus tikrais vardais, nebijant nukentėti, „iškristi“ iš socialinių šampų ir susisaistymo voratinklų, „ranka plauna ranką“ neišbrendamo rato? Rašykime. Gal šie po daugelio metų mūsų patiems sau parašyti tiesos žodžiai padės susivokti ir visiems išsigelbėti nuo pikto.

Matuojų žmones šventumu. Profesorius Romualdas Grigas turi, ir tada turėjo, to šventumo, kurį kartais supaprastintai vadiname dvasingumu.

Autoriui leidus, pasidalinkime išsaugota jo brangia praeitimi, tuo šventumu ir visą gyvenimą lydinčiu nepalenkiamu tikėjimu geresne Lietuva.

Pratarmė

Mąstau apie priedermes... Ne tik artimiesiems ir ne tik bendraminčiams, bet ir bendruomenei, su kuria mane sieja tiesioginiai saitai. Savo tautai ir valstybei. Ir platesniam pasauliui... Tai – skausmingas išgyvenimas. Skausmingas jau tuo, kad pati širdis kužda: argi teisinga, argi logiška, jeigu tavo suvokta esmė ir gyvenimo išgryninta patirtis nutrūksta tau iškeliavus? Ar ne per daug išlaidu, kai tavo išgyventa, po trupinį, po žiupsnelį sukaupia išmintis vienu mostu gali būti nurašyta, palaukės vėjuje išbarstyta, kaip iš krosnies sušluoti pelenai? O tiems, kurie tebesigrumia (ir grumsis) su socialiniais skersvėjais ir tornadais, ką tu jiems duosi, ką pamokomo paliksi?

Kas užrašyta – pasilieka.

Menininkas turi priemonių, kaip savo sunkiai pasiektą suvokimą palikti kitiems, tautai. Mokslininkas – taip pat. Netgi doras politikas ar verslininkas tokiomis priemonėmis taipogi disponuoja. Ir vis dėlto kiekvienas žinome: dar lieka žmogaus (neišskiriant ir suminėtujų) intymioji, slaptoji kertelė, primenanti seifą (su dar vienu seifeliu viduje – slapčiausioms paslaptims)... Lieka nebūtinai aiškesne forma užfiksuojami prigimties, jos šauksmo ženklai.

Mąstau apie žmogaus dvasinį gyvenimą, apie jo dvasinį kapitalą. Apie tą jokiais fiziniais matais neišmatuojamą turtą, kuris daugybe saitų persipynęs su kitais į jį panašiais. Mąstau apie nematomą Tinklainę, kurios dėka atsiranda ir skleidžiasi ne tik žmogaus individualybė, bet ir grupės ar bendruomenės, kuriai asmuo priklauso, tapatybė. Kol mintis gyva, nepaliauju mąstyti apie tai, kiek jų – socialinių atomų, panašių į tavąjį, į manąjį „aš“, Pasaulio erdvėje išsisklaido.

Kokia neįtikėtina jų gausybė be jokio pėdsako pranyko ir pranyksta! O žmogaus šeima, artimieji – ta mažoji socialinė ląstelė? O tas bendrasis karkasas, vadinamas tauta? Ar ten lizdo nesusisuka susvetimėjimas, bejausmiškumas? Ar šitaip plačiau nepraveriami vartai ateiviams, kurių krepšiai prikimšti beprasmės skubos ir savinaudos, o ne pasiaukojimo kitam, altruizmo bendruomenei?

Štai tas pagrindinis leitmotyvas, nulėmęs šios knygos pasirodymą.

Dienoraštiname pasakojime, kuris prasideda tolimų 1956-ųjų Maskvos Timiriazovo žemės ūkio akademijos dvidešimtmečio studento užrašais-išpažintimi ir apima tik 10 metų, skaitytojas nesunkiai įžvelgs autoriaus lyrinius išgyvenimus, siekių maksimalizmą ir jo sukeltas „Verterio kančias“, jaunuolio politinius, tautinius įsitikinimus ir jų inspiruojamą veiklą, tų metų, t. y. sovietinės tikrovės, „faktūrą“, taip pat jos natūralų poveikį asmenybės (šiuo atveju – manojo „aš“) elgsenai. Nūdienos skaitytojui ši praeitin nugrimzdusi realybė, manau, bus irgi savaip įdomi, pažintinė. Suprantama, kad toks skirstymas į pasakojimo linijas – pakankamai santykinė konstrukcija. Pasakojimo pradžia susijusi su tragiškais Vengrijos įvykiais 1956-ųjų rudenį, pabaiga – su gana dramatiškais mano buvimo aspirantūroje mėnesiais Maskvoje.

Ne dėl sąvagyros, o tiesiog objektyvesnio vertinimo dėlei privalu pastebėti: anais sovietų totalitarizmo laikais panašaus dienoraščio rašymas, atviras politizuotų minčių dėstymas buvo susijęs su rizika. „Nedraugo“ visada galėjai būti iššifruotas, o tavo slaptasis sąsiuvinis galėjo būti perduotas į rankas tų, kurie net ir iš nieko kurpdavo baudžiamąsias bylas... Dabar galvoju: greičiausiai taip neatsitiko ne tik todėl, kad gyvenau apsuptas kitataučių, nesuprantančių, kas parašyta lietuviškai, bet dar ir dėl to, kad buvau pramokęs (kaip vėliau patys pastebėsite) turėti du veidus...

Ir apskritai – kam tas dienoraščio publikavimas? Ar tai nepanašu į savireklamą (kad ir tarp savo artimųjų)? Gal trupinėlis tiesos šioje mano paties suformuluotoj minty

ir glūdi. Bet, rašant dienoraštį, būta tada ir kitų, svaresnių motyvų. Nors ir nedrąsiai, bet vyliausi tapti rašytoju. Tą rodo pirmieji mano, dar paauglio, bandymai. Gilų įspūdį man paliko R. Rolano „Žanas Kristofas“, mano manymu, parašytas dienoraščio pagrindu. Beje, Atgimimo metais išėjo dvi mano prozos knygos. Truputį gaila, kad šį „verslą“ vėliau visiškai išmainiau į akademinį darbą. Ir vis dėlto noriu pabrėžti kitą svarų motyvą – išgyvenau sunkiai paaiškinamą būtinybę dienoraščio įrašais sau pačiam duoti atskaitą, kontroliuoti savo veiksmus, plėsti savivoką, savyje ir pasaulyje ieškoti gelmės ir, žinoma, rasti savajai egzistencijai atsparos taškų...

Gal kai kurie dienoraštyje aprašyti įvykiai, pateikti išgyvenimai, taip pat pridėti komentarai atrodys pernelyg smulkmeniški, nereikšmingi. Atrinkinėdamas senus įrašus spaudai, daugelio tokių vietų kaip tik dėl to ir atsisakiau. Tačiau dalį jų palikau sąmoningai. Motyvas čia paprastas: pirma, dienoraštis vis dėlto turi likti dienoraščiu, o antra, smulki detalė neretai yra panaši į tą atrastą šukę, iš kurios atkuriamas visas kadaise buvusio sveiko puodo pavidalas... Išviešindamas savo išgyvenimus ir ypač pastebėjimus kitų asmenų atžvilgiu, ko gero kai kur peržengiu lietuvių būdai įprastas santūrumo ribas. Bet man čia savotišku švyturiu buvo ir yra seniai perskaityta prancūzų mąstytojo ir filosofo Žano Žako Ruso „Išpažintis.“

Turiu prisipažinti: skaudama širdimi atsisakiau dienoraščių didelės įrašų dalies, siekdamas dešimties metų tarpsnį „sugrūsti“ į „normalią“ knygos apimtį. Pavyzdžiui, 1957 m. sausio 6 d. įrašas dienoraštyje siekia penkis su puse puslapio, bet, atrinkęs skaitytojui, pateikiu vos vieną. Gali atrodyti, kad tokia atranka siekiau gražesnę vaizdą pateikti. Taip nėra. Atrinkdamas faktus, įvykius ir įspūdžius, griežtai laikiausi jų autentikos. Nieko neapridurdamas, neprigalvodamas, tik stilistiškai pakoreguodamas tuometę mano „rašytinės kalbos“ kultūrą...

Beje, dėl komentarų... Manau, kad skaitytojas gana greit įsitikins, jog jais ne tik paaiškinama tai, kas liktų nesuprantama. Gal svarbiau tai, kad jie leidžia sugretinti aną ir nūdienos pasaulius.

Pratarmę norisi baigti šiomis, giliai į mano širdį įstrigusiomis italų grafo Piko della Mirandelos, gyvenusio XV a., mintimis: „Tu, žmogau, sukurtas ne dangui ir ne žemei, mirtingas ir nemirtingas! Nes tu patsai, vedinas savo valia ir savo garbe, privalai tapti savo paties menininku ir architektu ir kurti save iš savo paties medžiagos. Tu laisvas pulti iki žemiausio gyvuliškumo. Betgi tu gali ir pasikelti į aukščiausias dieviškumo erdves. Tu gali būti tuo, kuo panorėsi...“

1956-ieji. Spalio 29 d., pirmadienis

Ryte mane pažadino pilkas, blankus, netgi piktas radijo diktoriaus balsas. Jis jau kelintą kartą, gindamas tarybinės kariuomenės įsiveržimą, apibūdina įvykius Vengrijoje. O mane šurpas krečia, įsivaizdavus minią vaikančius, ugnį į žmones spaudančius tankus, minosvaidžiais ir kulkosvaidžiais jiems sėjamą mirtį. Už ką? Už tai, kad vengrai nepabūgo sukilti dėl savo laisvės? Siekė lygiateisiškumo toje visuotinio smurto imperijoje? Kur ta išgarsintoji Lenino teisybė, teigusi, kad Tarybų Sąjungos tautos turinčios teisę į savarankišką apsisprendimą? Kur šitoji auksinė tezė, jeigu tauta, net neįeinanti į TSRS, vos pabandžiusi išsitiesti, vėl tapo šlykščiausios prievartos auka?

Pasaulis aiškiai pamatė rusų imperijos gobšumą ir azijietišką bukaprotiškumą. Kad ji toliau gyvuotų – tankais prirėkė traiškyti vengrus.

Tegyvuoja tautos, kovojančios už savo laisvę ir nepriklausomybę! Tegyvuoja laisva dvasia, plazdanti mūsų širdyse! Tegyvuoja išsvajotoji pergalės diena, kuri turi ateiti ir įprasminti mūsų gyvenimą!

Lapkričio 6 d., antradienis

Mes bijome mylėti savo Tėvynę. Tikrąją, prigimtinę. Mums tai draudžiama... Bijome su pagarba ir meile garsiai ištarti žodį – Lietuva. Bijome prisiminti tautos praeitį ir ją didžiuotis. Mes paversti menkadvasiais, į slankiojančius šešėlius panašiais bailiais. Kaip to ženkle atsikratyti?

Lapkričio 13 d., antradienis

Sekmadienį buvom pakviesti į MVU (Maskvos Lomonosovo valstybinį universitetą). Iš mūsų, Timiriazovo žemės ūkio akademijos, ir gretimo Žemės ūkio mechanizacijos instituto nuvykom aštuoniese. Susitikimo iniciatorius – Bronius Genzelis. Susirinkom septyniolika lietuvių.

KOMENTARAS

Bronius Genzelis vėliau taps habilituotu mokslo daktaru, profesoriumi, išgarsės kaip neeilinis Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, filosofas, daugelio knygų autorius ir neblėstančiu ryškumu bei valingu nuoseklumu išsiskiriantis visuomenės veikėjas.

Susirinkimo atmosfera dvelkė politinio „suokalbčio“ paslaptimi, pavojais ir ryžtu.

Pirmiausia pasisakė čia viešėjęs estas, kurį pakvietė Bronius. Estas kalbėjo apie savo tautiečius, tautinės vienybės būtinybę. Daug dėmesio skyrė susiklosčiusiai politinei situacijai. B. Genzelis labai rimtai akcentavo mūsų, Maskvoje studijuojančiųjų, politinės veiklos būtinybę. Pasirodo, pasitarimas kviestas ne vien lietuvių ansamblio kūrimo klausimu. Aš pasisakiau, jog politinė veikla mūsų sąlygomis yra pavojinga ir akcentavau legalizuotą meninės tautinės saviveiklos formą.

Visi priėjom prie vieningos išvados: nors tarybiniai tankiai ką tik ir sutraiškė sukilusius vengrus, būtų neišmintinga nepasinaudoti kad ir menkiausiu šansu mūsų laisvės siekiam realizuoti.

Buvo išrinkta veikimo grupė: Bronius Genzelis, Aušra Adiklytė, Algis Drąsutis ir aš. Surašėme projektą, su kuriuo turėsim kreiptis į Lietuvos atstovybę. Be ansamblio steigimo, čia buvo ir siūlymas, kad lietuvių studentams būtų organizuojami susitikimai su įžymesniais Lietuvos žmonėmis. Mes norime siekti solidarumo ir neatitrūkti nuo gimtojo krašto.

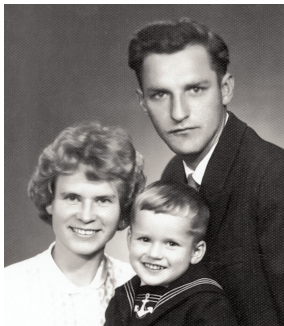
Namo išsiskirstėme labai pakilios nuotaikos.

Mūsų „timiriazeviečių“ grupelė svečiuose pas Bronių Genzelį atmintinąją 1956 m. lapkričio 11 d. Sėdi (iš kairės) Vytas Ramanauskas, Vilija Šulcaitė, Bronius Genzelis, stovi (iš kairės) Petras Rečiūnas, aš, Petras Laugalis ir Algis Žaltauskas

KOMENTARAS

Šiandien, apmąstydamas anas dienas, vardan teisybės privalau pastebėti, kad Maskvos lietuvių studentų ansamblio idėja kilo ne tuščioje vietoje. Mano „timiriazevkoje“ ir gretimose aukštosiose mokyklose studijavo 30–35 tautiečiai. Atvykęs 1954 metais, daugumą iš jų radau suburtus į kuklų ansambliuką. Jo meniniu vadovu buvo Maskvos Čaikovskio konservatorijos studentas Rimvydas Žigaitis, Lietuvoje tapęs Filharmonijos

Mano tuomečiai bičiuliai Silva ir Petras Vadopalai su sūneliu Kęstučiu 1964 metais

meno vadovu, profesorium, o vėliau – vos ne visos muzikų „gildijos“ kuratoriumi. Tais metais (teatleis jis man) iš vienintelių „timiriazevkoje“ studijavusių dviejų lietuvačių merginų išsirinko sau ir žmoną – Aldoną Lukoševičiūtę. Antroji – žvitrioji Silva Stanevičiūtė jau buvo išsirinkta būsimo inžinieriaus Petro Vadopalo – to ansamblio seniūno (rengiant šią knygą spaudai mane pakvietė į jos laidotuves...). Knygos nesulaukęs į dausas iškeliavo ir prof. R. Žigaitis.

Tačiau šis gražus tautiečių kolektyvas „išsivaikščiojo“ dar 1955-aisiais metais. Kaip man dabar atrodo, ne tik dėl R. Žigaičio susikaupimo paskutiniams savo studijų konservatorijoje metams, bet ir dėl bendro visų nuovargio... Kaip dabar suprantu – trūko aiškesnės visus jungiančios ideologinės pozicijos ir bendros pasaulėžiūros.

Lapkričio 14 d., trečiadienis

Keturiese apsilankėme Lietuvos atstovybėje. Mus priėmė atstovo pavaduotojas, rusas. Mandagiai išklausė, paskui, mums tebesėdint, paskambino į Lietuvą K. Preikšui. Pastebėjau, kad pastarasis iškart pasisakė prieš bet kokią lietuvių studentų susibūrimą, juolab ansamblio kūrimą. Kvaila nuomonė. Jei mumis nepasitiki, mes galim ir be jų leidimo susiburti.

Atstovybėje sužinojome, kad lietuvių studentų saviveiklos klausimu jau kreipėsi ir Gnesino instituto antro kurso studentė Akvilė Gureckytė – ji siūlėsi imtis choro dirigento pareigų. Tai puikus radinys!

Savijauta tokia, tarsi būčiau pajautęs atsiradusius sparnus skrydžiui ir tikros, prasmingos bičiulystės skonį.

KOMENTARAS

A. Adiklytė vėliau dirbs literatūros tyrinėjimo srityje. Algis Drąsutis iškils iki atsakingų „Sigmos“ gamybinio susivienijimo (jungusio keletą skaičiavimo, elektronikos aparatų gamybos bei projektavimo įmonių) vyriausiojo inžinieriaus pareigų.

K. Preikšas (buvęs Ispanijos pilietinio karo dalyvis komunistų pusėje) tuomet dirbo LKP CK sekretorium ideologijai. Pasižymėjo bekompromisinėmis stalinistinėmis orientacijomis, dėl ko kiek vėliau buvo pakeistas į liberalesnių pažiūrų V. Niunką.

Gnesino institutu sutrumpintai vadindavome Maskvos muzikos pedagogikos institutą.

74

porada, gat namat banaboro kelima, kora
pat no sator gene ovela guseimimov
kenint. pabeta

... Tada starose netse cime - krena
miki cime su sobelilimo uapretille mo
be vidur, qro koreimurats se krena
praba miora, kora noboi koreim - dany
ne kambar maly bupera praktur. Tadi
nau i kaka rykai ne ovel koreim

17 lapkovo

Šiandien buvau pirmą kartą loterų
bidimo bidimo uoseimimose.

Nedraui, ar vada per juo tokias kedis
kalbos i gidas. Si ar vruamet korp vrs
kureimurats i stengtas paradyti kad kaka
pr paktai. Si ar vruamet nagroja i
kabrata tikrai pr paktai bet ne
kureimimose kureimose.

Lapkovo 18.

Šiandien buvo mano is ypatn-
gaisim oimie mano guseimimose!

Korp buvo miki "kureimurats" kureimose,
kureimose miki pr seimimose kureimose.
18mm, prapras pamociai kureimimose bidro
fas kambaryje kureimimose kureimose: at
bidro sulcaste i Vaitkimas Gitis. Paktai
pakti i stengtas, to mes stengtas, to gaim
veikti korp veikti. (Buvo pastulimas netgi
muostatus veiktis.) Paktai pr stengtas kad
mums paktims veiktis stengtas stengtas i ko-
retoms paktis. Vrs prapras bidro stengtas...
5ml. prapras paktis kiti. Paktai pr paktis
vrsu Algis Dgoutis (kureimurats narys).
(D Branas kureimose kureimose i kureimose kureimose.)

buvo). Susirinko nematant lektorių. Buvo net Rapolavskio kubilas, bet dėl mitybos problemų (nepavyko paeiti su slėptu laistu) ir gyko į namus. Susirinko apie 10 lektorių; dauguma iš M.T.G. Buvo ir mūsų neapykštis pabrėžtame Gureckys, Akvilo (V. Lys). Buvo menas aspirantas. Mūsų "susirinkimo" kito vėlyvė mas. Kalbėjau vien apie ansamblio reikalus. Prieš jam bendrą virsėlį, kas kas būtinai reikalinga reikt. Tam buvo skirtas vestimo grupė:

- 1) ai, Gureckys ir Ambrazavėnas esam pas kankintuosius mokytojus Michailovskį.
  - 2) Butko, Gitis ir Galis rado laisvą Akvilo. Tarybų prevencinio pirm. Pileckin.
  - 3) Dragutis su savo draugu kartojo dėl patalpos Energetikos institute.
- Vien susirinkimui sekretorių 1230 val. M.T.G. ir net tolau kvartam reikalus o 6 val. cinam klausytojais aspiranto Rubcovo paskeistas apie burokratiizmą.

Po apšvietimo dalies įėjau sudaromam ir pasokam. Buvo labai anksti, atėjau laisvai laisvai. Ši val. atėjo du draugai, esant ir de laisvas (V. Beutis ir Gontis) kalbėjome suab. su kardinu vėlesnis, apskaitėm nuo monar. Pasirado esant daug pasibėgę tuo klausimais. Tuo daug teorinės medžiagos. Po pastulian lektorių apie nacionalinę klausimą įvairūs iš esy šis kalbė ir pirmas paskeistis. Sukiko. Tada: gontis neįsivaikėm interesus tiek kultūros, tiek ekonomikos srityje.

Ties savo tarpe nutarim organizuoti mokslinę grupę (patalpų kokią pranešimų o pastus opoant, medimas).

Tuo tarpe kitame kambario laisvą mūsų grupę draugų lektorių. Joms skait. kitiem plačindams tarimam ir išvadi.

Lapkričio 18 d., sekmadienis

Ši diena buvo viena iš ypatingiausių dienų mano gyvenime.

Kaip buvo mūsų „ketveriukės“ susitarta – trečią valandą prie MVU bendrabučio įėjimo niekas nesusirinko. Praėjus 15-ai minučių, pamačiau ateinančią nusiminusią Aušrą (Adiklytę). Jos kambaryje susirinkom keturiese: mudu, Galia Šulcaitė ir Gytis Vaitkūnas. Pasikalbėjom iš širdies, ko mes siekiame, ką galim nuveikti, kaip veikti. Priėjom išvados, kad mums patiems reikia stipriai teoriškai šviestis.

5 val. pradėjo rinktis kiti. Pavėlavęs atvažiavo Algis Drąsutis (ketveriukės narys). Bronius Genzelis, pasirodo, porai mėnesių išvykęs į Lietuvą. Susirinko apie 20 žmonių, dauguma iš MVU. Atvyko ir naujoji mūsų bendražygė A. Gureckytė.

Susirinkimą teko pradėti man. Žinodamas tobulai organizuotą vienas kito sekimo praktiką ir nenorėdamas pakenkti bendram reikalui, kalbėjau vien apie ansamblio reikalus. Padarėm bendrą išvadą – ansamblio mums būtinai reikia. Išrinkom veikimo grupes: pirmoji – Aušra, Gytis ir Galia rašo laišką Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkui J. Paleckiui; antroji – Gureckytė, Eduardas Ambrazevičius ir aš eina pas TSRS kultūros ministrą Michailovą; trečioji – Drąsutis su savo bičiuliu tariasi dėl patalpų repeticijoms Maskvos energetikos instituto Kultūros rūmuose.

Po „oficialiosios“ susirinkimo dalies visi gražiai padainavome ir pašokome. Merginos buvo sužavėtos, kad mes turime tiek daug ugnies ir pasiryžimo. Paskui atėjo du estai ir du latviai. Pasitraukę nuo kitų, atviriau kalbėjomės su jais apie valandą. Bandėme sukoordinuoti veiksmus. Pasirodo, estai gerokai pasistūmėję tautinio judėjimo ir savo interesų gynimo srityje. Tyčia ar netyčia iš jų veržėsi Pabaltijo respublikų federalizmo idėja. Estai turi ir teorinės medžiagos. Pasiūliau paskaitą apie nacionalinį klausimą išversti į rusų kalbą ir paskaityti ją mums. Sutiko.

Kai su savo bičiuliu Petru Rečiūnu grįžau į namus, pasirodo, nevalgęs išbuvau 13 valandų.

KOMENTARAS

G. Vaitkūnas apsigins filosofijos mokslų daktaro (tuomet kandidato) laipsnį ir darbuosis Lietuvos kultūros bei meno filosofijos istorijos baruose. Žinau tik tiek, kad Galia Šulcaitė, buvusi komjau-nimo aktyvistė, tada studijavo Maskvos Lomonosovo universitete. Bet ji ir Ambrazevičius labai greitai „dingo“ iš mano akiračio.

Su Petru Rečiūnu esame kilę iš Panevėžio rajono ir kurį laiką kartu mokėmės Joniškėlio ž. ū. technikume. 1954 m. susitikome jau Maskvoje. Daug vėliau, jau formuojantis naujai sociologijos mokslo Lietuvoje kryptčiai, 1970 m. buvau jo disertacinio darbo vadovu. Nors pagrindinė jo darbovietė buvo tapusi žurnalo „Žemės ūkis“ redakcija. Mirė 2007 metais...

Lapkričio 23 d., penktadienis

Savo diplomatinį reidą į TSRS kultūros ministeriją pradėjome pasikeitusia grupės sudėtimi. Pastebėjau – visada kas nors netesi duotojo savo žodžio, taip apsunkindamas reikalų sprendimą. Mūsų „diplomatų“ grupei – V. Ramanauskui, G. Šulcaitei, A. Gureckytei ir man – ministerijoje buvo paaiškinta, kad reikia kreiptis į komjaunimo CK. Nukeliavome. Iš ten mus nukreipė į Maskvos miesto komjaunimo komitetą. Čia mus gana nuoširdžiai sutiko, pažadėjo paramą. Mums čia besėdint, susisiekė ir su mūsų respublikos atstovybe. Matėme, kaip niuko mūsų naujųjų rėmėjų veidai. Galutinį atsakymą jie pažadėjo mums duoti po kelių dienų. Štai taip...

Kitą dieną susirinkę iš naujo paredagavome, papildėme laišką J. Paleckiu. Kaltinome atstovybę. Visų nuotaika dėl „saviškių“ elgesio buvo pairusi. Paskaičiau Kudirkos eilėraščių. Vis vien gyvumo neprisidėjo. Tuo tarpu atėjo ir Haris Hansenas – estų organizatorius. Man prieš jį buvo truputį nepatogu, kad mūsų, lietuvių, reikalai nejuda. Iš jo sužinojome, kad numatytą viešą paskaitą MVU apie biurokratizmo ištakas Tarybų Sąjungoje uždraudė. Uždraudė ir kitą – apie demokratiją. Išgirdome, kad MVU jau yra keletas suimtų studentų.

Teisingai sakė Broz Tito: stalinizmo sistema išliko nepažeista.

KOMENTARAS

Broz Tito – buvęs ilgametis buvusios Jugoslavijos Federatyvinės Socialistinės Valstybės prezidentas, aštriai konfliktavęs su Stalinu ir net su „liberalu“ Nikita Chruščiovu. Siekęs įdiegti „hibridinę“ socializmo ir kapitalizmo ekonominių santykių modelį.

Lapkričio 26 d., pirmadienis

Mane supa vyresni amžiumi studentai bendraminčiai. Bet aš, rodos, labiausiai nerimstu dėl mūsų judėjimo. Gal labiau, dar nuo technikumo laikų, įpratęs prie veiksmo? Aš įsitikinęs Maskvos lietuvių studentų ansamblio būtinybe. Jis padės išreikšti mūsų tautiškumo, demokratijos ir laisvės siekius.

KOMENTARAS

Man tada buvo labai gaila, tiesiog buvo apmaudu mesti praktikuotą solinį dainavimą. Tuos vokalo užsiėmimus, kurie vyko Timiriazovo akademijos Kultūros rūmuose, buvau lankęs jau visus metus. Ir geras pusmetis buvo praėjęs sėkmingai man pasirodant įvairiuose koncertuose (prieš tai praktikavau pasirodymus su lūpine armonikėle). Į mano koncertinę programėlę įeidavo rusų romansai, neapolietiškos serenados, harmonizuotos lietuvių liaudies dainos. Buvo ir jaunųjų duetas

iš operetės „Vestuvės Malinovkoje“... Pamenu, jau po pirmo, gana sėkmingo dueto pasirodymo labai nustebinau savo pedagoges, atsisakydamas toliau dainuoti duetu. Ir pasiaiškinti atvirai nedrįsau. O ta priežastis buvo štai tokia... Mano partnerė, pagal tautybę ukrainietė, tiesiog siekė mane apkerėti ne tik spalvinga balso koloratūra, bet ir spinduliuote spinduliuojančiu ir viską žadančiu moteriškumu... O aš gi buvau „užkietėjęs“ nacionalistas, nuo panašių kerų „nesusipratusius“ lietuvius ir lietuvaites siekęs burti į ansamblį. Šiandien toji „auka“ man sukelia apmaudžią šypseną... Bet tada? Dar buvo laikai, kai žmonės priekaištingai mesdavo: „Jis vedė ruskę“; „Ji ištekojo už ruskio...“ Man tada buvo vos dvidešimt... O toji žavėtoja, mano atstumta, ėmė elgtis taip, tarsi būtų nutrūkusi nuo grandinės... Susidėjo (taip tada vadindavome ne įsimylėjusius, o tiesiog seksualiai bendraujančius) su praplikusiu albanu, kuris metais anksčiau už ją baigė studijas ir ją paliko.

Na, o tie mano įdainuoti romansai ir serenados, porą kartų pristatant Timiriazovo ž. ū. akademiją, buvo transliuoti ir per tuometinį sąjunginį radiją. Kiek džiaugsmo tada patyrė ne tik Lietuvoje mano įdainavimus girdėję namiškiai, bet, žinoma, ir aš pats...

Gruodžio 1 d., šeštadienis

Šiandien Vytas Ramanauskas, Galia Šulcaitė ir aš nuvykome į Energetikos institutą. Pakeliui Galia labai nustebė, sužinojusi, kad aš – partijos narys. Bet ji, buvusi Lietuvos komjaunimo aktyvistė, gana greit susigaudė, kad partinis bilietas, sprendžiant mūsų reikalus valdžios įstaigose, yra tarsi pasitikėjimo vizitinė kortelė. Nors ir buvo žadėta, institute niekas neparuošta. Ilgai ieškojom lietuvių. Pagaliau atsitiktinai sutikome Joną Mikšį (šaunus vaikinai!) ir Reginą Valatkaitę. Jie mums ir pasiūvė padėti. Kartu patraukėme pas instituto Kultūros rūmų direktorių. Pasinaudodamas diplomatine suktybe, aš jį įtikinau, kad mes su savo steigiamu ansambliu nesiruošiamo koncertuoti atskirai nuo instituto iškabos. Jis tuo lyg ir patikėjo...

KOMENTARAS

Į partiją įstojau būdamas jau „timiriazevkos“ pirmo kurso studentas, iš inercijos. Technikume buvau komjaunimo aktyvistas ir dar iš ten atsivežiau rekomendacijas.

Tuomet tvirtai tikėjau socializmo ir komunizmo idėjomis. Tokius įsitikinimus lėmė dar ir mano „nepriekaištinga“ socialinė

*kilmė (apie ją bus pakalbėta kituose šios knygos skirsniuose).
Mano pažiūrose tikrą perversmą sukėlė 1956-ųjų metų Vengrijos
įvykiai, eilinių rusų šovinistinė elgsena. O manyje „nacionalisto“
dvasia tūnojo nuo seno...*

*V. Ramanauskas artimiausias, nors ir keliais metais už mane
vyresnis bendražygis, tuomet studijavo toje pačioje akademijoje ir
tame pačiame, kaip ir aš, Ekonomikos fakultete. Vėliau jis apsigins
ekonomikos daktaro laipsnį, „Sąjūdžio“ metais su kitais bendra-
minčiais įkurs struktūrinį jo padalinį, pavadintą „Labora.“*

*Joną Mikšį paskutinį kartą mačiau, aplankęs jį Kauno hidro-
elektrinės statyboje (!).*

R. Valatkaitė iš mano akiračio seniai dingusi...

*Vėliau minėtų Kultūros rūmų direktorius prisipažins, kad dėl
mūsų jį nuolat atakavo saugumiečiai, reikalaujami mus išmesti.
Tačiau tai iš tiesų būta principingo ir drąsaus demokratiškos
pažiūros žmogaus.*

Gruodžio 5 d., trečiadienis

Sekmadienį į mūsų sambūrį (jau įsikūrusį minėtuose Kultūros rūmuose) netikėtai atsilankė J. Grigonis (buvęs LLKJS CK sekretorius, o dabar – Visuomenės mokslų akademijos prie TSKP CK klausytojas). Tai linksmas, šnekus, tačiau per daug įtarus (o gal apsidraudžiantis) žmogus. Vis įtikinėjo mus, kad nesiburtume į jokiais „žemiečių“ draugijas (tą girdėjome ir iš K. Preikšo), nors prieš ansamblį nieko neturįs... Pokalbių metu kažką neatsargiai leptelėjo V. Ramanauskas – J. Grigonis tučtuojau piktai sureagavo... Kada aš užbaigiau jam referuoti ansamblio kūrimo klausimą, jis netikėtai užklausė: „O toliau ką, nieko neturi pasakyti? Juk su Galia dėl veiklos kartu tarėtės apie dvi valandas?“ (Iš tikrųjų prieš tai mes su ja kai ką aptarinėjome). Kaip greitai nuteka mūsų informacija! Kadangi J. Grigonis buvo atvažiavęs nekviestas, ir šiaip perdėtai įtaringai mūsų atžvilgiu nusiteikęs, pokalbis su juo visiems paliko nemalonų, slegiantį įspūdį. Pagalvojau: estai tarp savęs kur kas solidaresni...

KOMENTARAS

*Vėliau Jonas Grigonis dirbs Vilniaus universitete – taps
habilituotu daktaru, profesoriumi ir prorektoriumi. Drįstu atvirai
pasakyti – tai buvo Kvislingo tipo asmuo. Kiek tada susigaudžiau,
A. Sniečkus (Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius) savo aplinkoje
tokių stengdavo vengt... Bet J. Grigonis turėjo talentų: išvaizdą,
erudiciją ir komunikabilumą...*

Gruodžio 7 d., pirmadienis

Prie mūsų naujai prisijungęs Jonas Mikšys, išvermingoji Aušra Adiklytė ir aš vėl apsilankėme Lietuvos atstovybėje. Dar tos įstaigos prieangyje kaktomuša susidūrėme su išeinančiu iš jos J. Grigoniū. Nieko mums nesakydamas, nužvelgė šaltu, nedraugišku žvilgsniu. Tarsi juoda katė būtų perbėgusi... Bet mūsų nuostabai Lietuvos atstovybės galva K. Gabdankas, rodos, buvo žmoniškai nusiteikęs. Iš pradžių protestavo, kodėl ansamblis burs lietuvių studentus iš visų Maskvos institutų. Paskui nusileido. Netgi pasiūlė ansamblio vadovą. Mes atsisakėme, motyvuodami, kad jau esame su konkrečiais asmenimis susitarę. Tada pasiūlė repeticijoms atstovybės salę ir šiek tiek finansų. Gal būtų buvę gerai, bet repeticijoms vienos patalpos aiškiai mažai. O kur dar inventoriaus klausimai? Tokį netikėtą „dosnumą“ aš supratau kaip naują taktiką, įvertinant mūsų atkaklumą ir siekimą neprarasti galimybių mus kontroliuoti.

Ateinantį sekmadienį steigiamasis ansamblio susirinkimas!

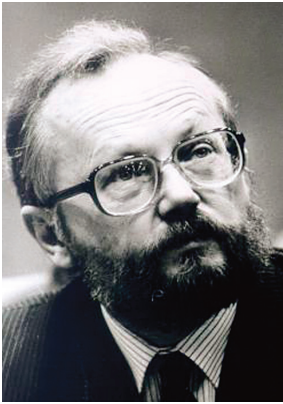
Jaučiu, jog mano elgesys kertasi su partiškumu. Tasai susidvejėjimas mane slegia, drasko iš vidaus. Įspūdis toks, tarsi siekčiau uždrausto vaisiaus, iš anksto žinodamas, kad esu panašus į Adamą, kuris ugniniu kalaviju bus varomas į pragaro kančias... Stiprinu save, mąstydamas apie tai, kad mūsų ansamblis Tau, Tėvyne, turi atnešti vaisių, tegu ir kuklių. Jis padės Tavo dvasia auklėti Tavo vaikus. Jis leis garsiai, įveikiant vergo jausmą, tarti Tavo vardą, dainuoti Tavo dainas ir šokti Tavo šokius. Jis bus Tavo ir tarnaus tikrai Tau...

Gruodžio 10 d., ketvirtadienis

Steigiamasis susirinkimas įvyko!

Susirinko 76 lietuviai studentai (Maskvoje jų – apie 130). Tiek maždaug jų ir tikėjau. Registracija parodė, kad tai buvo 32 aukštųjų mokyklų atstovai. Susirinkimo pradžia buvo jaudinanti, iškilminga – prasidėjo plovimais... Kalbėjau, žinoma, jaudindamasis, ir kalbėjau tik apie ansamblį. Gytis Vaitkūnas kritikavo Lietuvos atstovybę. Galia Šulcaitė kalbėjo apie ryšius su estais ir latviais. Jiems kalbant, vėl jaudinausi, gerai žinodamas, kad tarp mūsų yra tų, kurie viską girdi ir viską „kam reikia“ praneša. Be mūsų, organizatorių, kalbėjo ir daugelis kitų.

Į kuriamo ansamblio (teisingiau – mūsų tautinės bendrijos) komitetą rinkom po vieną nuo kelių institutų. Išimtį padarėm Galiai Šulcaitei – ją išrinkom papildomai, be konkurencijos. Komiteto sudėtis tokia: Achenbachas – Lengvosios pramonės institutas; Burneika – Valstybinis teatrinio meno institutas, Čaikovskio konservatorija, Mažoji akademinio teatro studija; Cibulskas – Statybos ir Staklių institutai; Čepaitis Virgilijus – Gorkio literatūros institutas; Gapševičius – Žuvininkystės institutas; Romualdas Grigas – Timiriazovo ž. ū. akademija, Ž. ū. mechanizacijos institutas, Vandens ūkio institutas, Plechanovo liaudies ūkio institutas; Narūnas – Kinematografijos, Bibliotekininkystės, Žemėtvarkos institutai; Eugenijus Pimpė – Maskvos energetinis, Baumano technologijos, Geodezijos, Poligrafijos institutai; Gytis Vaitkūnas – Lomonosovo valstybinis universitetas; Aldona Viturytė – Pedagoginis institutas.

KOMENTARAS

Nesusilaikau nepateikęs kai kurių savo pastebėjimų dėl Virgilijaus Čepaičio asmenybės...

Abu studijuoti į Maskvą atvykome tais pačiais 1954 metais, bet buvome nepažįstami. Labai nustebau, skaitydamas tuomet labai populiariame laikraštyje „Komsomolskaja pravda“ (rus. „Komjaunimo tiesa“) feljetoninį rašinį apie Lomonosovo universiteto I kurso studentą Čepaitį Virgilijų. Jis buvo pašalintas iš universiteto už ... užsiėmimų simuliaciją, paskaitų nelankymą ir pan. Tada pagalvojau: kodėl toks triukšmas sukeltas visos imperijos mastu?.. Bet štai V. Čepaitis jau 1956 metais sugrįžta į Maskvą ir pradeda studijas gana prestižiniame, dideles stipendijas savo klausytojams mokančiame Gorkio literatūros institute. Kaip tokią metamorfozę suprasti?

Tik gerokai vėliau sužinojau, kad, būdamas moksleiviu, dalyvavo „nacionalistiniuose veiksmuose“... Tada spėjo „pabėgti“ į Maskvą. O paskui?.. Paskui apie tai ir su aiškesne faktografinė intriga dar pakalbėsiu kitoje šio dienoraščio vietoje.

Komiteto posėdyje patikslinom veiksmų programą, bandėm pasiskirstyti pareigomis. Mane išrinko komiteto pirmininku. Mišriam chorui pasiūlė vadovauti A. Gureckytė, šokiams – baletmeisteris Juozas Gudavičius. Dėl pastarojo mes ypač nudžiugome, nes tai jau pripažintas, Lietuvos respublikos nusipelnisio meno veikėjo vardą turintis asmuo.

Mūsų nedidelis būrelis entuziastų – komiteto narių ir keletas kitų draugiškai pavakarieniavome restorane. Visiems reikėjo artumo... Net dainavome. Norėjome tame pačiame viešbutyje, kur ir restoranas, susitikti su Urugvajaus lietuviais, bet jie jau buvo išvykę. „Užklydome“ ir į netoliese esančią Čaikovskio konservatoriją. Čia tiesiog ant laiptų sutikau Algį Žiūraitį. Iš kitų konservatorijos lietuvių reakcijos supratau, kad jis nuo jų tarsi yra atsiribojęs. Tačiau išdrįsau jį užkalbinti. Pasakiau apie šios dienos įvykį ir paklausiau, ar nenorėtų prie mūsų prisijungti. Atsakė, kad ne – esąs labai užimtas.

Sėdėdamas nedidelėje konservatorijos bendrabučio salikėje, kur vyko susitikimas su violončelistu Mstislavu Rostropovičiumi, aš pagalvojau: kokie šaunuoliai yra Gražina Stanionytė, Aldona Radvilaitė, Birutė Almonaitytė, Paulius Juodišius, Leopoldas Digrys, Romualdas Kulikauskas. Visi jie iš karto, nedvejodami pasiūlė savo paslaugas mūsų sambūriui.

Važiudamas per Maskvą į savo bendrabutį, mąščiau apie tai, kad mūsų tautinis judėjimas įgauna vis platesnį mastą. Kad jis liejasi iš vidaus, tarsi kokia pritvinusi ir pro užtvanką besiveržianti upė. Kad jis pagaliau įgauna legaliai įformintą ir stabilesnę vagą... Širdyje buvo ir džiugu, ir neramu... Neramu dėl užsikrautos atsakomybės – ar pakelsiu?

Senojoje nuotraukoje išlikęs anų metų ryškesnis Birutės Almonaitytės portretas su pačios Birutės ranka rašyta dedikacija

Tas pats vakaras. Jau po suvalgytų Birutės cepelinų...

KOMENTARAS

Deja, ne visų čia suminėtų asmenų vardai mano dienoraštyje buvo parašyti.

Jau vėliau J. Gudavičius dirbs įkurtame Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultete ir ne kartą bus kviečiamas užimti ypač atsakingas respublikinių Dainų ir Šokių švenčių vyriausiojo baletmeisterio pareigas. Maskvoje tuo metu jis kėlė savo profesinę kvalifikaciją. Savo valingumu ir pažiūromis jis stiprino visus mus, už jį gerokai jaunesnius.

Algis Žiūraitis vėliau taps tuometinės SSRS kultūros ministrės Jekaterinos Furcevos žentu ir jau tuo metu SSRS radijo, o nuo 1960 m. Maskvos didžiojo teatro orkestro dirigentu. Dar vėliau garsioji rusų dainininkė Jelena Obrazcova taps Algio Žiūraičio žmona...

Aldona Radvilaitė vėliau išgarsės kaip pianistė ir Muzikos akademijos pedagogė. Paulius Juodišius, kaip neeilinis smuikininkas, taps konservatorijos fakulteto dekanu (bet tik po nepriklausomybės atgavimo, nes jo tėvas, tarpukario Lietuvos generolas, buvo bolševikų suimtas ir nužudytas Sibiro šiaurėje, Abezėje).

Leopoldas Digrys išgarsės kaip neeilinio talento vargonininkas, o Romualdas Kulikauskas – kaip violončelininkas.

Aiskirai norėčiau paminėti Birutę Almonaitytę, tiesiog tipiską neįtikėtino nuoširdumo lietuvaite, vėliau tapusią įžymia mūsų operos soliste (apmaudžiai anksti sugrauzta vėžio...).

Maždaug prieš penkiolika metų atsitiktinai radau ir perskaičiau buvusio mokytojo Gedimino Almonaičio memuarinę knygą „Grazinkite man gyvenimą“ (1992 m.). Ir tada pagalvojau – ta knyga turėtų būti visiems mokiniams privalomai skaitomų knygų sąvade, nes su neįtikėtina įtaiga ir vaizdais joje išskleistos lietuvių tautos pamato – darbščiausių, gabiausių šeimų – bolševikinis naikinimo mechanizmas.

Tik iš tos knygos sužinojau, kad pragaro kančias perėjęs jos autorius yra mūsų Birutės brolis...

Gruodžio 15 d., šeštadienis

Įspūdis toks, kad iš Kinematografijos institute studijuojančių lietuvių ypatingo indėlio nebus. Tai žmonės, kurie pasitenkina bendromis kalbomis, o ne konkrečiu darbu. Sekmadienį reiks papildomai išrinkti veikimo grupes, kurios sustiprintų mūsų organizacinį darbą, taip pat ir ansamblio kūrimą. Per daug tuščių kalbų...

Su Aldona Vyturyte buvome nuvykę į Pasaulio jaunimo ir studentų festivalio organizavimo štabą¹. Siekėme užsirekomenduoti ir iš tos įstaigos irgi gauti pritarimą. Iš ten, mums girdint, paskambino komjaunimo CK studentų skyriaus vedėjui. Pastarasis sutiko mus priimti ir kartu aptarti mums rūpimus klausimus.

KOMENTARAS

Pasaulio jaunimo ir studentų festivalis įvyko 1957 metais Maskvoje. Po Stalino mirties tai buvo pirmas tokio masto renginys, kuriame maskviečiai pamatė ne pavienius, o tūkstančius atvykusių „iš anapus“... Ypač ženklų tuometinę ideologinę sistemą suerzinusį pėdsaką paliko tiesioginiai jaunimo kontaktai.

Mums būtinai reikia gauti kanklių, lumzdelių, skudučių ir kitos „amunicijos“.

Šiandien nuvykau ir į Lietuvos atstovybę. Ten praradau nuotaiką. Buvau nusiteikęs atviriau pasikalbėti su mūsų respublikos atstovu K. Gabdanku. Priešingai anam mūsų susitikimui, šį kartą jis buvo šaltas ir abejingas mūsų rūpesčiams. Kažkas užkulisiuose jau buvo apie mus prišnekėta. Mečiau kozirinę kortą, kad esu partijos narys... Nesuveikė. Apie tai, atrodo, buvo jau informuotas kitų. Pasakė tik tiek, kad dėl mūsų sambūrio tarsis su Lietuvos KP CK. Įtariu, kad Galios Šulcaitės, Gyčio Vaitkūno ir kitų pernelyg atviras politikavimas pasiekia „jų“ ausis.

Na, ką gi, to ir buvo galima tikėtis. Jie stengiasi apsidrausti nuo bet kokio dvelktelėjimo nacionalizmu. O iš tiesų – už ką gi mus kaltinti? Mes nepasisakome prieš socializmą, „nespjaudome“ ant internacionalizmo. Ką akcentuojame? Geresnio, laisvesnio gyvenimo siekį... Tautinės tapatybės išsaugojimą. Ne egzistuojančios sistemos griovimą, o jos tobulinimą... Argi jie nesupranta, kad būtent jaunimas nuo seniausių laikų pasižymėjo savo pažangesnėmis pozicijomis, kad jis nesukaustytas įsigėrusio į kūną ir sielą prisitaikymo, aktyvindavo kovą už tas idėjas, kurios anksčiau ar vėliau vis vien būdavo įgyvendinamos.

Iš kur aš, mano bendraamžiai turime tiek dvasios ir užsispyrimo, pereinančių į socialinį veiksmą?

Vaiku, paaugliu būdamas, aš mačiau, kaip naktimis išnykdavo ištisos šeimos – mano bičiulių šeimos. Iš likusiųjų šiapus, daugelis verkė. Verkiau ir aš. Mačiau, kad iš vežamų Sibiran buvo ir visiškų beturčių. Mano badaujanti mama paskutinį duonos kepaliką atidavė tremiamiems beveik nepažįstamiems žmonėms... Niekada nepamiršiu, visada atmintyje liks vaizdas tų nušautų jaunų vyrų kūnų, kurie vos ne kasdien pasityčiojimui (ir jų artimųjų „sumedžiojimui“) gulėdavo miestelio aikštėje. Aš mačiau, pats išgyvenau, kaip grasinimais kaimiečiai buvo varomi į kolūkius, o paaugliai – į komjaunimą. Mačiau, kaip už neatsargų žodį žmogus atsidurdavo katorgoje. Mačiau, kaip iš „apyvartos“ dingio tikroji lietuvių tautos istorija, kaip dingio senieji gatvių pavadinimai... Nors ir jauni, bet mes jau buvome subrendę lietuvių tautos (žinoma, ir kitų) niekinimo liudininkai ir net dalyviai.

Kodėl taip yra? Mums perša atsakymą – socialistinė revoliucija. Na dar – asmens kultas. Bet nuo mūsų slepiama tikroji tiesa – rusifikacija... Tik dėl tos priežasties „jie“ piktnasi ir įžvelgia „išdavystę“, kai į krūvą susirenka būrelis vienos tautybės žmonių... Bet kodėl moksle nėra tikrų, gilesnė mintį ir pasaulio supratimą gimdančių disputų? Kodėl ir toliau, pasmerkus Stalino kultą, draudžiama galvoti apie platesnį visuomenės ir ypač tautų raidos kelią? Kad tik egzistuojantis yra vieninteliai teisingas, nepakeičiamas? Kodėl ir toliau renkami ne tie, kuriuos norėtų liaudis, bet kurie yra „jiems“ priimtini?... Į tokius klausimus atsakymą surasti visai nesunku. O kas iš to? Reikalinga veikla. Visų mūsų, kitaip mąstančiųjų, susitelkimas. Ir pasiaukojimas idėjai. Ir – laviravimas... Nupuolęs nuo akrobato virvės, nieko nelaimėsi...

Gruodžio 22 d., šeštadienis

Sekmadienį (gruodžio 16 d.) į Energetikos instituto Kultūros rūmus susirinko apie 60 lietuvių studentų. Šiek tiek mažiau negu tikėjaisi. Bet buvo ir naujų veidų. Bičiulių iš Konservatorijos grupė įnešė daugiau gyvumo, bet kartu šiek tiek ir sutrikimo. Dainininkas Jonas Jocys, aukšto, imponantiško ūgio, grubokas ir savimi pasitikintis, ėmė tikrinti vyrų balsus. Jis apsiėmė suburti vyrų kapelą. Su jam būdinga arogancija prisistatė: „Laba diena, draugai!..“

Žinoma, visus tokiu kreipiniu prajuokino, bet choro repeticiją jis pravedė gerai.

Juozas Gudavičius dirbo su būsimais šokėjais, kurių susidarė net 10 porų.

KOMENTARAS

Vėliau Jonas Jocys (bosas), Sankt Peterburge (tuometiniame Leningrade) baigęs solinio dainavimo doktorantūrą, pasiliko dainuoti tenyksičiame Operos ir baleto teatre. Tik retkarčiais atvykdavo pakoncertuoti į Lietuvą.

Buvo sutarta susirinkti į Konservatoriją pas Gražiną Stanionytę visiems, kurie studijuoja bet kurį meną. Tai lietė ne tik Konservatorijos studentus, bet ir literatus – Česlovą Valatką, Virgilijų Čepaitį, Mažeiką ir kitus. Tikslas – aptarti mūsų bendrų veiksmų programos pobūdį ir jos įgyvendinimo tvarką. Tiesa, Gražina perspėjo mus, kad jai jau seniai įsakyta pranešti Konservatorijos bendrabočio komendantui, kas, kokie asmenys pas ją renkasi. Tai kažkas naujo...

Šiaip sekmadienis praėjo gana gerai.

Suderinę su Lietuvos atstovybe, nusprendėme ten švęsti Naujuosius metus. Mūsų valdžios institucijai atrodė irgi bus paranku į mūsų sambūrį pažvelgti iš arčiau...

Gruodžio 25 d., antradienis

Prisiminiau tą nuostabią Kalėdų tradiciją švęsti Kūčias. Išsiilgau jų. Išsiilgau to laukimu alsuojančio vakaro, iškilmingos valandos... Išsiilgau kūčiukų, aguonų pieno, barščių su grybais, kalėdaičių ir to jaudinančio visų dvasinio suartėjimo... Septyneri metai, kai aš jų nebešvenčiau, bet mano akyse tebestovi eglutė. Nors papuošta ir popieriniais papuošalais, tokiomis pat dirbtinėmis saldinių imitacijomis, kukli, bet tikrą savotišką dvasingumą skleidžianti eglutė. Kaip ji pakeldavo visų mūsų nuotaiką! Kiek ji suteikdavo žavumo mūsų gyvenimui!

O rarotai (Bernelių mišios)! O kalėdinės apeigos bažnyčioje! Dieve mano, kaip pasiilgau anos namų ramybės, to nerūpestingo, gal materialiai skurdaus, bet sielai turtingo vaikystės gyvenimo! Tai buvo lyg sapnas. Amžiams išnykęs, jokia galia nesugrąžinamas anų metų sapnas...

KOMENTARAS

Ketverius metus mokiausi atokiame Joniškėlio ž. ū. techniku-me, kuriame, kaip atskiroje kolonijoje, buvo ypatinga ideologinė kontrolė. Į jos vykdymą, prisipažinsiu, ir aš, kaip komjaunuolis aktyvistas, buvau įpainiotas. Mano sąžinę tebeslegia šitas šešėlis...

Dabartinės dienos? Jaučiu, kaip sunkėja mintys, lyg švinu galva pildytųsi...

Šiandien buvau Teatrinio meno institute, aplankiau tautiečius. Vos suradau jų bendrąbūtį,

kažkur pasiklydusį tarp apirusių namų ir prižiukšlintų kiemų. Būsimieji aktoriai ir meno veikėjai koridoriais vaikštinėjo su trumpikėmis, su neskaltbais chalatais, sklido kepačių blynų kvapas ir fortepijono garsai... Mano tautiečių kambaryje daug lovų, bet jos visos sujauktos, jokios tvarkos. Keista. Labai keista, kaip menininkas gali gyventi ir brandinti grožio pajautimą štai tokia urve.

Applankiau ir Konservatoriją. Joną Jocių ir Aloyzą Končią radau namuose. Tačiau su jais nesuradau bendros kalbos. Nustebino arogancijos kupina Jocio laikysena.

KOMENTARAS

Aloyzas Končius vėliau taps žinomu Lietuvos radijo ir televizijos lengvosios muzikos orkestro dirigentu.

1957-ieji. Sausio 3 d., ketvirtadienis

Naujuosius metus sutikom Lietuvos atstovybėje. Susirinko apie 100 žmonių. Labai įvairi publika, pradedant rašytoju Jonu Usačiovu ir baigiant triukšmadariais iš Kinematografijos instituto.

Šalia atstovybės vadovo Konstantino Gabdanko sutarę pasodinome vilokę merginą. Jos „kavalierius“ turbūt pats nesitikėdamas gerokai kaukštelėjo. Gražiai kalbėjo apie brolius tautiečius, gimtąjį kraštą, apdairiai nepamiršdamas pašlovinti šauniosios partijos ir tautų draugystės...

Pasakiau ir aš kalbą, beveik programinę, bet ideologiškai subalansuotą. Kalbėjau besikuriančio ansamblio vardu. Pabrėžiau, kad jo idėja nesiremia vien saviveiklos uždaviniais, lietuvių liaudies meno propagavimu. Ansamblis padės mums suartėti, susiburti. Nesvarbu, ar tu būsimasis inžinierius, agronomas, artistas, pedagogas. Svarbu, kad mus glaudžiau jungs savos Tėvynės idėja. Jungs bičiulystė, kuri patvaresnė už materialinę naudą, reikalingesnė sunkių išgyvenimų valandomis. Todėl tegu savo sparnus skleidžia prasminga draugystė. Panašiu šūkiu pasiūliau tomtą už Naujuosius.

Įsilinksminę tautiečiai Lietuvos SSR atstovybės rūmuose. Su atkištu kumščiu – Vytas Ramanauskas, šalia jo (su akiniais) Algis Drąsutis, būsimasis įmonių susivienijimo „Sigma“ vyriausiasis inžinierius. Maskva, sutinkame Naujuosius 1957-uosius metus

Linksminomės iki 8 val. ryto! Buvom priversti, nes nakties metu Maskvos transportas būna numiręs. Buvo labai puikių žmonių. Gaila, daugelis jų iškart po vidurnakčio išvažiavo. Nors bendro Naujųjų metų sutikimo idėja buvo viliojanti, bet organizacine prasme vakaras man labai nepatiko. Šiaip ar taip – tai laimėjimas.

Kliūčių ruožas nugalėtas ir mūsų suburtas lietuvių studentų ansamblis–klubas švenčia Lietuvos SSR atstovybėje. Tostą kelia tuometis šios įstaigos vadovas Konstantinas Gabdankas, už jo sėdi būsimasis Lietuvos informacijos instituto įkūrėjas ir pirmasis vadovas Juozas Zujus, šalia jo sėdi būsimoji pianistė ir pedagogė Aldona Radvilaitė. Pirmas iš kairės – Eduardas Ambrazevičius. Maskva, 1957 m.

KOMENTARAS

Jau vėliau (po keliolikos metų) iš savo bičiulio, Vytauto Ramanausko, kuriam buvo pavesta Naujųjų Metų vakaronės organizavimo klausimai, sužinojau įdomių detalių... Atsilankęs (su dviem kitais deleguotais nuo ansamblio) į Lietuvos SSR atstovybę, jis išgirdo vos ne neigiamą tos įstaigos vadovo K. Gabdanko atsakymą – apsidraudimą. Atseit, jeigu ji (mūsų delegacija) turinti laiko, tegu palaukia Lietuvos SSR vadovybės, kuri štai tuoj turėtų iš Kremliaus atvykti. Ir iš tiesų – po keliolikos minučių atstovybės duris pravėrė Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis, Ministrų Tarybos pirmininkas Motiejus Šumauskas. Visi nešini maišeliais su apelsinais, šprotų konservais ir kitais to meto „delikatesais“, dalijamais tik „nusipelnusiems asmenims“... V. Ramanauskas pripuolė prie A. Sniečkaus ir, paprašė to mums labai tada svarbaus leidimo. A. Sniečkus iš karto piktai atšovęs:

„Kodėl norite švęsti atskirai nuo kitų?..“ Bet pagaliau mostelėjęs ranka į po jo einantį Justą Paleckį. Šis pasimaivęs, bet nieko taip ir neatsakęs. Tada iš paskos ėjęs M. Šumauskas ryžtingai metęs: „Kas čia tokio? Tegu jie krūvoje švenčia...“

Sausio 6 d., sekmadienis

Vakar buvau pas Lomonosovo universiteto bičiulius. Ilgai kartu su estais ir latviais kalbėjomės, diskutavome. Kažkuris pasakė, jog dėl maištaujančių studentų uždarytas Sverdlovsko universitetas. Lomonosovo universitete kai kurių fakultetų visuose kursuose esama slaptų, iš pačių studentų suorganizuotų apmokamų seklių. Estai pasigyrė, kad jų respublikoje iki 80 proc. aukštosiose sferose dirbančių asmenų savo mąstymu yra mums artimi. Mes, lietuviai, kritiškesni ir tokių žmonių tose sferose įžvelgiame vos 15–20 procentų.

Bronius Genzelis papasakojo įdomių dalykų iš savo viešnagės Lietuvoje. Paskutiniame Lietuvos KP CK plenumo Mečislovas Gedvilas iš tribūnos viešai pasakęs, kad jis apgaudinėjo lietuvių tautą, kad taip elgtis jis buvo verste verčiamas ir kad tai buvusi jo vienintelė išeitis. Pirmasis sekretorius A. Sniečkus irgi atgailavęs. Kalbėjęs apie tai, kad iki šiol buvo ignoruojami nacionaliniai papročiai, jausmai, interesai. Plenumo buvo atstatydyntas CK sekretorius rusas Michailas Afoninas, kuravęs respublikos kadrų reikalus. Buvo iš darbo atleisti ir keletas generolų, taip pat keletas buvusių MVD (Vidaus reikalų ministerijos) pulkininkų, kurie įvairiose ministerijose dirbo kadrų skyrių viršininkais. Buvo atstatydynti ir keletas vadinamųjų Lietuvos mokslininkų. Buvo sukritikuota praktika, kai Lietuvos KP CK posėdžiuose sėdėdavo žmonės iš KGB ir iš MVD, kurių pareigos būdavo stebėti pasisakymus ir juos vertinti. Faktiškai tai jie ir tvarkydavę visą svarstomų reikalų eigą.

Latviai, remdamiesi kažkokiais šaltiniais, pasakė, kad 1930–1940 metais buvo iššaudyti visi raudonieji latvių šauliai (žinoma, tarp jų buvo ir lietuvių), Spalio revoliucijoje suvaidinę smogiamąjį vaidmenį. Anot estės, senos komunistės, visi gabiausi ir protingiausi žmonės tuomet buvo išžudyti.

Mečislovas Gedvilas pokario metais ėjo Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko pareigas.

KOMENTARAS

Sovietmečiu užuominomis buvo kalbama, kad raudonųjų latvių pulkai bolševikų revoliucijoje suvaidino smogiamąjį vaidmenį. Dabar jau žinome, kad toks vaidmuo priklauso ne tik latviams, bet ir raudonarmiečiais persirengusiems ir geležinę drausmę pripažinusiems vokiečiams – buvusiems Rusijos belaisviams. Leninas ir jo bendraminčiai neatsitiktinai buvo iš Vokietijos revoliucijos išvakarėse permesti į Rusiją užplombuotame vagone...

29
 99
 Vakarų lyties buvo atkovojo. Ten mes
 kūrėme uždavinio atkovojo: per vėlyvą, kad
 mes sukleidim 14 lektorių (faktiškai
 neįmanoma) nekalbėjam rusų su per-
 torgų, perkeliam traktiniam, leklon bu-
 kelis į partorgų ir t.t. Dėvė su patik,
 kad per buvo rusus neįsivadaus mums
 sutikti. Manęs su rusus. Keel opre rusų
 su vor mane, i deke vė!
 Sėdome po palatka! Ne! Prepuos
 pino pvala mo. Kur žmogaus saugos dar
 ir taurumo pomsas! O eys Kauas mums
 sekreto vams pemsas!
 šnipinš Aguard gnev emavrats sem...!

Bemaž po egramų mums i
 Jorko vardo lot. instituta, gal pomsas
 įstoti i neky vėzdams skyry. Tad
 betis stambus mano laimėjimas.

Neriman kei man atneš su metan,
 dug nufanora oleingam blogi ngu
 glo, nors i partorgo atnešo i gū nsto-
 kos, ypač pomsas meti pomsas...

At vėkam pasirodė. At vėkam ne-
 su mumskaltes, net partipav...

Tik sunkioj konoj su savim ir su
 vis tuo kas bloga žmogus gūdoman
 ir auge!

Ką tik likt su žmogus i kule pe
 stebdo vėka kas pomsas, kurvėsu spau-
 dom poms su nės sunkis uatka: gairbetrosko,
 valdėmos t rėukimas, des potėmas...

Ką tik per skėm ovan strauptus korae-
 lipius Zelinskis „Rozgū u ryčcho cobpe-
 renaosu.“ Kūrtinis strauptus žmogus mane
 prablaivė. Na i kemp ne ma blavir, per pame
 buvo tokios mintys:

„... Bėg bėgt poms i chadadu, deq auguše-

Dienoraščio 1957-ųjų sausio 6 d. įrašas. Pabrauktą frazę
 puslapio centre reikia skaityti „iš antro galo“ (mes įtariame
 vieną draugą šnipinėjimu). Taip tuo metu naiviai bandžiau
 „užšifruoti“ ir nuo nedraugų paslėpti sovietų režimui
 pavojingesnes mintis

Pas Bronių Genzelį kalbėjome ir apie tai, kokia linkme dabar eina literatūra, teatras, spauda. Kas tas socialistinis realizmas? Kur toji nacionalinė laisvė, jei mūsų respublikų dabartiniai vadovai nuolankiai susitaiko su vedama nutautinimo politika? Kaip suprasti deklaruojamą žmogaus intelektualų brendimą, jeigu daugybė temų išlieka kategoriško draudimo zonoje? O mes? Mes gi nepasisakom prieš internacionalizmą, prieš socializmą. Bet kodėl mes, kurie rodome aktyvesnę iniciatyvą, iškart „stumiami“ į proletarinės revoliucijos priešų stovyklą?

Kalbėjome ir apie tai, kad esminius reikalus tvarko žmonių grupė (partiniai), kurią galima pavadinti klika. Jeigu įvyktų koks nors rimtesnis socialinis perversmas, turbūt neliktų nei vieno iš jų per demonstracijas nešamo portreto. Bet šitaip, kaip dabar, tęstis irgi ilgai negali. Na, keletą metų. Tas pučiamas burbulas yra sunokęs sprogti!

Vieningai sutarėme, kad mūsų judėjimo programa tokia: tegyvuoja Pabaltijo socialistinių respublikų sąjunga! (Žinoma, kol kas TSRS sudėtyje...)

... Vakar (šeštadienį) Vytas Ramanauskas (atsakingas už mūsų ūkinę veiklą) buvo Lietuvos atstovybėje atsiskaityti už Naujųjų metų banketą... Ten jam teko priimti visą atstovo Gabdanko krušos laviną. Buvom apkaltinti, kad sudaužėme 14 lėkščių, kad su atstovybės partorgu nekalbėjome rusiškai, kad į jį buvo sviestas butelis (!) ir t. t., ir pan. Deja, tai buvo... tiesa. Mano pasiūlymu, tą naktį vieną iš triukšmadarių (teatrologą Mažeiką) buvome užrakinę net į vonią... Taigi įsitikinom, kad vienas ar du deguto šaukštai gali sugadinti visą medaus statinę... Lietuvos TSR atstovas dar pridėjo, jog jis buvęs teisus, nenorėdamas mums leisti Naujuosius metus sutikti atstovybės patalpoje.

Sausio 9 d., trečiadienis

Vakaryktė diena mano atmintyje liks kaip viena iš ryžtingiausių, o gal ir skaudžiausių mano gyvenime. Vyko Timiriazovo ž. ū. akademijos uždaras partinis susirinkimas. Buvo pagarsintas ir svarstomas TSKP CK laiškas dėl ideologinio darbo stiprinimo. Kaip paprastai tokiais atvejais tvyrojo politinio ir ideologinio susitelkimo, davatkiško smalsumo ir sprogstamosios medžiagos kvapas. Buvo slogi atmosfera. TSKP CK laiške ir pasisakiusių kalbose buvo minimas ne tik užgniaužtas Vengrijos sukilimas, bet ir įvykiai Pabaltijo respublikose, ypač Lietuvoje (per Vėlines) vykusios manifestacijos, bruzdėjimai.

KOMENTARAS

Nikitos Chruščiovo valdymo metais SSKP CK laiškas, skaitomi uždaruose partiniuose susirinkimuose, buvo tapę įvykiais, audrinusiais tenykštes auditorijas. Spaudoje yra teiginių apie tai, kad 1956 metų rudenį įvykusio Vengrijoje antibolševikinio sukilimo metu žuvo apie 50 000 žmonių. Rusų tankai tiesiog vikšrais traiskė beginkles žmonių demonstracijas...

To susirinkimo metu kažkas, užlipęs į tribūną, metė: „O ko ten, Kaune, tie studenčiokai dar siekia? Ko jie bruzda? Juk Lietuvai mes atnešėme laisvę...“

Tarsi kokia galinga spyruoklė būtų mane spyrusi – aš atsidūriau tribūnoje! Trečio kurso studenčiokas. Štai tos pagrindinės mintys, kurias labai susijaudinęs ir laužyta rusų kalba pasakiau: „Pagal tautybę – aš lietuvis. CK laiške buvo užsiminta ir apie įvykius Pabaltijy, konkrečiai – Kaune ir Vilniuje. Galbūt kalbėdamas dėl jaunystės kai kur ir suklysiu, bet ir tylėti negaliu... Jūs žinote – Marksas yra parašęs tokią mintį: jei žmogus padaro klaidą ar nusikaltimą, tai pirmiausia reikia išanalizuoti priežastis ir jas pagal galimybes tvarkyti... Čia, šioje tribūnoje, noriu pateikti lyg ir analizę tų priežasčių, dėl kurių Lietuvoje įvyko jaunimo bruzdėjimai. Aš neatmetu, kad dalis jų glūdi iš praeities paveldėtoje žmonių sąmonėje, mąstymo psichologijoje, tradicijose... Žmogų supančioje dar ano gyvenimo, kurį vadiname buržuaziniu, išskirtiniais išgyvenimais prisodrintoje aplinkoje. Bet aš drįstu paliesti kito pobūdžio priežastis... Tas, kurios priklauso jau nuo tarybinės santvarkos įvedimo...“

Stovėdamas tribūnoje ir matydamas į mane įbestus žvilgsnius, įsidrąšinau. Kalbėjau apie išbuožinimus ir masinius žmonių trėmimus į Sibirą, apie tai, kad vieną rytą, atėjęs į mokyklą, klasėje neberadau penkių draugų. Suolo bičiulis atsidūrė Sibire dėl to, kad jo motina buvo senų įsitikinimų mokytoja. Kalbėjau apie grubią kovą su religingumu, apie uždaromas bažnyčias ir apie persekiojimus tų, kurie jas lankydavo. Ar tarybinei santvarkai to tikrai reikėjo? Kalbėjau apie prievartinę kolektyvizaciją, apie tas pripažintas klaidas, kurios buvo Rusijoje, bet buvo pakartotos Lietuvoje. Kas nestodavo į kolūkį – būdavo apšaukiamas liaudies priešu ir ištremiamas. O dabar? Dabar kaimiečiai gyvena blogiau nei prieš karą. Badas tapo kaimo realybe...

Kalbėjau apie priverstinį raginimą stoti į komjaunimą. Pavyzdžiui, Joniškėlio technikume, kuriame mokiausi, egzistavo geležinė taisyklė: arba tu stoji į komjaunimą (žinoma, jeigu leidžia socialinė kilmė), arba tu palieki technikumą...

Kalbėjau apie tarybinę valdžią lydintį rusiškąjį šovinizmą, apie pripažintų, lietuvių tautos sąmonę formavusių ir joje pasilikusių rašytojų ignoravimą, Lietuvos istorijos niekinimą, nacionalinių jausmų ir tradicijų nepripažinimą ir t. t., ir pan.

KOMENTARAS

Tai, apie ką ir dėl ko taip palyginti smulkmeniškai tada rašiau, skaitytojai gal ir nebeįdomu. Tačiau už tokias, ypač viešai išsakomas mintis Lietuvoje buvo šalinama iš universitetų ir net „sodinama“ keleriems metams. Tą savo kalbą ir šiandien tebevertinu kaip vieną iš ryžtingiausių savo žingsnių... Panašiai kaip ir savo pasisakymą iš tribūnos Spaudos rūmuose, sėdint Michailui Gorbačioviui šalia, už prezidiumo stalo (1989-ieji metai)...

„Dėl ko, kokiam reikalui jūs visa tai pasakojat?“ – pagaliau sprogo priekyje sėdinčios markizmo docentės Bondarevos lūpomis auditorijos nepasitenkinimas. Jai pačiai buvo puiki proga pademonstruoti ideologinį budrumą.

„Jei jums nereikia, už tai mes norime žinoti tiesą! Tegu Grigas kalba!“ – tai balsai iš salės galo, suteikę man gyvybės laikytis. Todėl, nenulipęs nuo tribūnos ir nusteбęs atsiradusio savo „iškalbingumo“, dar pasakiau: „Daugelis iš jūsų girdėjote legendą apie Adomo ir Levos išvaymą iš rojaus. Tik dėl to, kad moteris nuskynė uždraustą vaisių... Toje legendoje gili prasmė: žmogaus prigimčiai būdinga siekti to, kas uždrausta...“ Ir apdairiai dar pridūriau: „Prašyčiau man duoti pas-tabas ten, kur aš suklydau. Kad galėčiau pasitaisyti...“ Salėje pauzė. Net pagalvojau: šturmo nebus. Kur tau... Kita marksizmo katedros docentė Goldman šokosi tęsti ideologinę diskusiją: „Būčiau tylėjusi, jei ne Grigas... Jis nepadarė jokių išvadų... Jo kalboje jokio ryšio su CK laišku. Paliko įspūdį, jog pateisina buržuazinių nacionalistų iššiokimus...“

Akademijos rektorius profesorius Loza gan griežtai pareiškė: „Grigas – politiškai nesubrendęs asmuo. Kas jį priėmė į partiją?“ Reikšminga pauzė. Paskui: „Ką jis kalbėjo – ne jo žodžiai... Jei ne tarybų valdžia, Grigas čia nestudijuotų. Partinė organizacija privalo juo rimtai susidomėti...“

Mano fakulteto (Ekonomikos) dekanas prof. Kuvšinovas lyg ir bandė sumažinti kylančią įtampą: „Vaduoiant Vilnių, kartu su kitais tarybinės armijos daliniais kovėsi ir lietuvių daliniai. Puikiai kovėsi... Bet anoj pusėj, vokiečių, irgi buvo lietuvių dalinių. Tauta susiskaldžiusi...“

KOMENTARAS

Prof. Kuvšinovas, Ivanas Stepanovičius karo metais turėjo generolo majoro laipsnį ir ėjo Trečiojo Pabaltijo fronto politinio skyriaus viršininko pareigas ir pažinojo Lietuvą iš arti. Jis turėjo „reikalų“ su vadinamaisiais „plechavičiukais“ – apie tai pats yra man užsiminęs (praėjus keleriems metams po to susirinkimo). Esu girdėjęs, kad pagauti „plechavičiukai“ buvo sušaudomi vietoje kaip „tėvynės išdavikai.“ Tai galėjo būti atliekama ir su gen. Kuvšinovo „palaiminimu.“

Dekano pasisakymas buvo ramus. Jis tokio būdo. Man palengvėjo... Bet štai, atsiradęs tri-būnoje doc. Krinickis, akademijos partorgas, rėžė: „Grigu mes tikrai užsiimsime. Nežinia, ką jis ten savo ansamblyje veikia...“ Apstulbau. Pasirodo, informacinė tarnyba veikia darniai. Bet ste-bėjau si savo susitvardymu, vidiniu pasitenkinimu. Mačiau: palaiko ne tik „galiorkos“ studentai, bet ir vidury salės sėdėję jaunesni dėstytojai. Tai iš jų, pasibaigus susirinkimui, girdėjau: „Grigas mums gėdos nepadarys...“, „Nepergyvenk, Grigai...“ Kur nepergyvensi... Tą naktį sapnavau save gyvą kalamą prie kryžiaus... Nesvarbu... Svarbiau žmonių žvilgsniai, kuriuos aš dabar gaudau. Šiltesnių kur kas daugiau...

Štai kaip tada, 1969-aisiais, atrodė mano studijų dekanas ir katedros vedėjas prof. Ivanas Kuvšinovas (dešinėje). Jo rankose buvo mano tuometinio likimo svertai

Sausio 15 d., antradienis

Pradėjau atostogas gerokai anksčiau nei įprasta, atsidūręs Kaune, Žemės ūkio akademijos studentų moksline konferencijoje.

KOMENTARAS

Mano studijų Maskvoje laikais gal tik du metus truko įdomus eksperimentas: mes, studentai, galėdavome pasirinkti ne tik „egzaminatorių“ (žinoma, rinkdavomės iš liberalesnių dėstytojų), bet ir susidaryti trumpesnį savo egzaminų grafiką... Eksperimentą dariau ir aš: rinkdavausi kuo senesnį egzaminatorių, ateidavau vienas iš paskutiniųjų ir kalbėdavau lakoniškai. Egzaminatorius būdavo jau pervargęs. Laimėdavau...

Nepatiko man Kaunas... Ne tik sutiktųjų kalbėsenoje. Atrodė taip, tarsi sienose buvo įsigėręs apsidraudimas, nuolankumas aplinkybėms, minties ribotumas. Gal dėl to, kad ne su tais, kurie kitaip mąsto, susitikau? Nors visi stebėjosi mūsų įsteigtu ansambliu, pačia Maskvoje studijuojančių lietuvių susibūrimo pastanga.

Kaune sutikau Stefą Lingevičienę. Ji pasirodė labai nuoširdi, kaip ir anksčiau – rūpestinga savo auklėtiniams, ypač man. Dabar dirba LKP Tytuvėnų rajono komiteto antrąja sekretore, o jei reikės „gelbėtis“, pažadėjo vasaros praktikai skirti mane rajono partijos komiteto instruktoriumi. Širdimi jaučiu – gelbėtis reikės... Ir ne tik dėl savęs – dėl visų mūsų dabar bendro reikalo (tautinio judėjimo).

Joniškėlio Žemės ūkio technikumui rūmai, kuriuose mokiausi prieš išvykdamas studijuoti į Maskvą. Juose caro laikais veikė žemės ūkio mokykla, įkurta dar grafo R. Karpio. 1950 11 27

KOMENTARAS

Mano mokymosi Joniškėlio ž. ū. technikume metais S. Lingevičienė ėjo Lietuvos komjaunimo CK etatinio komsorgo technikumui pareigas (buvo ir tokios!). Prisimenu ją kaip jautrią, plačiau viską suvokiančią, nuo ideologinės dogmatikos atokiau stovėjusią asmenybę. Iš trumpo susirašinėjimo su ja, o ir iš vėlesnių susitikimų supratau, kad ji turėjo ištikimybės lietuvybei dvasią. Nors ir pavėluotai, lenkiuosi jai (jos atminimui) už man Joniškėlyje ir vėliau suteiktą tiesiog motinišką pagalbą...

Sužinojau Kauno demonstracijos, tų atmintinų Vėlinių dienos, detales, taikytas represijas, iš studijų išmestus studentus... Pasirodo, ir Vilniuje lapkričio 2 d. prieš vidurnaktį buvo studentų demonstracija. Ji ėjo nuo tuometinės autobusų stoties pro Aušros vartus. Ją apsupo milicija ir MVD daliniai... Vien iš Vilniaus pedagoginio instituto buvo suimta 12 studentų, daug išmesta iš studijų. Jie nešė šūkius: „Solidarumas Vengrijos revoliucijai!“, „Šalin rankas nuo Vengrijos!“

Negalima sudėjus rankas sėdėti! Negalima...

Sausio 25 d., penktadienis (atostogų metas)

Oficiali mano gimimo diena (įrašyta pase). Bet mama sako, kad aš gimiau tą dieną, kai buvo iškeltos trispalvės... Kas žino, gal tai buvo vasario 16-oji?

Perskaičiau Jono Marcinkevičiaus apysaką „Klebonas Morkūnas“. Nustebino ne tik drąsa pasirenkant pagrindinį herojų. Nustebino štai kad ir tokios eilutės: „Maža mūsų beliko, brangūs broliai... Ir nebe mes sprendžiam tautų likimą, bet kitos tautos sprendžia mūsų ateitį. Ir dėl to mes, lietuviai, pasirenkam tai, kas geriausia... Meilės šviesa tegu uždega mus kovai dėl savo

ateities, dėl savo laisvės...” Kokie nuostabūs žodžiai, tegu tarpais ir įvilkti į privalomą bolševikinį rūbą.

O aš sapnavau keletą bjaurių sapnų. Atsikartojo anos partinės konferencijos įspūdis. Štai keletas iš jų.

... Buvo perkeliami kapai į kitą vietą. O man teko nešti sutrūnijusius lavonus atvirose karsuose. Kai kuriuos atidarius, lavonai gulėdavo įvairiomis pozomis, tarsi būtų bandę nustumti juos slegiantį dangtį...

... Buvau nuteistas mirti. Pats padėjau galvą po budelio kardų. Kirtis buvo, tačiau mano galva liko, tik ant kaklo atsirado didelis, krauju žiojėjantis įkirtis... Tada bandė nukirsti abi rankas. Nepavyko... Bet įkirtimų randai rankose liko...

... Sėdžiu kalėjime, vienutėje, laukdamas nuosprendžio. O nežinau už ką...

... Kažkas man pasakojo, kad atvykę Lietuvon Urugvajaus lietuviai (tie patys, kurių ieškojome aname Maskvos viešbutyje) valdžiai pridarė bėdos... Panevėžyje jiems užsukus į krautuvę, visos kainos staiga buvo 10 kartų sumažintos. O žmonių krautuvėje – visa minia ir, suprantama, kad dėl to jie delsė išeiti – apsipirkinėjo. Klaipėdoj valdžia pasielgė apdairiau. Ten irgi atsitiko panašiai, bet urugvajiečiams išėjus, uždarė krautuvę ir iš spėjusių apsiprekonti „čiabuvių“ buvo atimtos prekės ir grąžinti „menkučiai“ pinigai...

... Per tas studentų atostogas daug turėjau Lietuvoje susitikimų. Žinoma, daugiausia su savo kartos atstovais, bet kartais ir su vyresniais. Vaizdas toks, tarsi hermetiškai uždarytame katile skystis artėtų prie virimo. Tai jau ne pavienių asmenų ar grupių „išsišokimai“...

Vasario 14 d., ketvirtadienis

Mūsų ansamblio valdybos nutarimu, organizavome susitikimą su Lietuvos vyriausybe (beje, tokių susitikimų organizavimas buvo vienas iš mūsų veiklos priedangos, jos legalizavimo uždavinių). Į Lietuvos atstovybę atvyko J. Paleckis (Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas), A. Sniečkus (LKP CK pirmasis sekretorius) ir M. Šumauskas (Ministrų Tarybos pirmininkas). Mūsų, t. y. studentų, buvo gal apie 60.

Susitikimą pradėjo Antanas Sniečkus. Kresnas, griežtas, netgi atšiaurios išvaizdos žmogus. Mes nebuvo pasiruošę iš karto užduoti klausimų. Todėl jis leido Justui Paleckiiui (kuris šalia rūstaus Sniečkaus atrodė labai paprastas, netgi savas) pakalbėti apie įvykusį Lietuvos rašytojų sąjungos plenumą. Pastarasis kalbėjo ryškiai žemaičiuodamas. Minėjo, kad plenumas praėjo puikiai, kad atgal į sąjungą buvo priimti amnestuoti rašytojai, pavyzdžiui, Kazys Inčiūra, taip pat ir iš Brazilijos reemigravę lietuvių rašytojai.

Krito į akis tai, kad J. Paleckio kalba buvo labai jau elementari, mintimi siaura ir, tarsi dėl gelbėjimosi, prisodrinta priežodžių. Buvo apsilikęs pilku kostiumu, pilkais baltiniais, bet pasirišęs

tautinį kaklaraištį. kažkas jam uždavė klausimą dėl literatūrinio palikimo. Sniečkus valdingai pažvelgė į Paleckį, tarsi į kokį kelnerį, ir tarė: „Gali ir apie tai studentams pasakyti...“

Paleckis, kažką trumpai atsakęs, atsisėdo. Ir kaip nuskriaustas ar įskaudintas vaikas per visą susitikimą daugiau nebeištarė nei žodžio.

Premjeras Šumauskas kažkodėl kalbėjo tik apie žemės ūkį. Būdamas apkūnus, su dideliu išpampusiu pilvu jis prieš mus, studentus, išstovėjo visą valandą. Sniečkus aktyvino auditoriją domėtis kaimu, kolūkiais, tačiau mūsų publika tuo aiškiai bodėjosi. Pakol Narūnas (iš Kinematografijos instituto) neįmetė į vos rusenantį laužą sausų žagarų: „Kolūkiai tokie, kad ir per dešimt metų neišbris iš vargo...“

To pakako, kad Sniečkus prarastų pusiausvyrą. Pradėjo nuo to, kad tokie žodžiai yra socializmo priešų žodžiai, ir tiesiog konstatavo, kad dalis Lietuvos studentų vis dar yra priešiški socializmui jėgų įtakoje. Man dingtelėjo mintis: ar tik nebus Sniečkus informuotas ir apie tikrąsias mūsų nuotaikas. Taisydamas padėtį, įsiterpiau: „Kažin ar studentai prieš socializmą...“

Bet Narūnas neleido man užbaigti ir aiškiai laviruodamas mestelėjo: „Pas mus tokių nėra!“

Žinoma, buvo prasilenkta su tiesa, ir Sniečkus įsidėmėjo. Jis vėl susierzino, įsijautė. Kalbėjo apie tai, kad bus sugriežtintas priėmimas į aukštąsias mokyklas – bus įsileidžiami tik politiškai patikimi jaunuoliai. Susidirginęs kalbėjo apie vykstančią ideologinę kovą.

„Ji vyks ir toliau...“ – vėl dviprasmiškai įsiterpiau.

Sniečkus pateikė konkretų pavyzdį apie Dailės instituto studentą Tarabildą, užsikrėtusį buržuazinio nacionalizmo dvasia. Į jo kambarį buvo apgyvendintas kitas studentas, anot Sniečkaus, baigęs karinę tarnybą, bet ten buvęs politiniu darbuotoju (!). Tarp jų vyko nuolatiniai ginčai, bren-do sunki atmosfera. Kartą Tarabilda, pamatęs kambario draugą skaitant knygą apie F. Dzeržinskį, neiškentė ir, išplėšęs iš jos puslapių gniaužtę, demonstratyviai nunešė ją į išvietę. Abu susimušė... Sniečkus dar paminėjo, kad yra studentų, kurie kelia klausimus dėl gatvių pavadinimų pakeitimų ir paminklų Lietuvos didiesiems kunigaikščiams pastatymo. „Ne jiems, ne Tarabildoms bus duodama valia spręsti tuos klausimus“, – labai piktu tonu lyg ir užbaigė pokalbį Sniečkus.

Bet čia pat dar pastebėjo, kad visai neblogai būtų laikyti Lietuvos atstovybėj atskirą asmenį, kuris užsiimtų Maskvoje studijuojančių lietuvių reikalais. Esą klausimas dėl jaunųjų inteligentų aštrėja...

KOMENTARAS

Praėjus daugeliui metų, sužinojau, kad Arūnas Tarabilda po to incidento buvo paimtas į kariuomenę, nusiųstas į dalinį, kuriame gavo mirtiną radiacijos dozę...

O energingasis, karštasis Narūnas (kurio vardo, deja, aš neužsirašiau), kuris, puikiai pamenu, man suteikdavo stiprybės, pasitikėjimo? Jo kaulai, kaip ir tokio pat neramaus patrioto

Tarabildos, greičiausiai ilsisi kur nors Sibiro ar Mordovijos laukuose. Labai greitai, dar 1957 m. pradžioje, jis buvo pašalintas iš Kinematografijos instituto ir po to dingo iš jį pažinojusiųjų akiračio. Ko gero, jį ištiko A. Tarabildos likimas...

Tokia tada buvo realybė, kuri dažnam šių eilučių skaitytojui yra sunkiai „pagaunama“ ir suprantama.

Įsijautęs į iniciatoriaus vaidmenį, aš išskėliau klausimą apie mūsų ansamblį, apie tai, kad apie jo organizavimą iš Lietuvos mes gavome labai jau pasyvų atsakymą. Sniečkus nukrypo nuo tiesaus atsakymo ir papasakojo atsitikimą su lenkų saviveikla Vilniaus universitete, kuri demonstravo savo nacionalizmą. Kad ir mums taip neatsitiktų, jie patys (t. y. valdžia) parinksį mums ansamblio vadovą... Aš pasakiau, kad ansamblio organizavimo klausimai jau suderinti su oficialiomis institucijomis Maskvoje, kad ansamblis jau funkcionuoja, kad jau yra choro ir šokių vadovai ir kad mums reikalinga tik moralinė ir šokia tokia materialinė parama (tautiniai kostiumai, muzikos instrumentai). Sniečkui teko nusileisti. Švelnindamas atmosferą, aš visų vardu išreiškiau padėką už įvykusį susitikimą ir palinkėjau, kad daugiau tokių susitikimų būtų ir ateityje.

Sniečkus, į tai atsakydamas, kad ir gana piktai sukritikavęs atstovybės vadovą K. Gabdanką (greičiausiai už iš jo rankų išsprūdusią mūsų kontrolę), visus pakvietė... puodukui arbatos. Tokiu jo poelgiu mes buvome didžiai nustebinti. Stalai mums, pusbadžiai gyvenantiems studentams, pasirodė gausiai nukrauti. Arbatą su mumis gėrė ir mus stebėjo visa vyresnybė. Nors alkoholinių gėrimų nebuvo, bet mes išdrįsime sudainuoti keletą lietuviškų dainų. Čia, už stalų, atmosfera buvo pakankamai draugiška, jauki. Atsisveikinant šeimininkai padavė mums rankas. Pasiestengiau dar kartą padėkoti ir už oficialiąją ir už šitą šiltesnę susitikimo dalį.

Į savo bendrabutį grįžau 2 val. nakties. Turėjau medžiagos ir laiko apmąstymams...

Šis Maskvos lietuvių studentų judėjimas sukėlė daug nerimo ir susirūpinimo Lietuvos valdžiai. Mūsų atkaklumas ir organizuotumas po Vengrijos, Vilniaus ir Kauno įvykių tapo jiems papildoma skaudančia rakštimi. Betgi jau vien tai yra mūsų laimėjimas! Ir aš įsitikinęs: mano partinis bilietas tampa ne tik puikia priedanga mūsų judėjimui, bet ir didesnio pasitikėjimo mandatu ne tik respublikos valdžios, bet ir visų tų įstaigų, kurias be paliovos šturmuojame, akyse.

Vasario 25 d., pirmadienis

Vakar ansamblio repeticijose dalyvavo apie 70 lietuvių. Buvo ir kitų svečių. Repeticija pavyko!

Šiandien apsilankėme Aktorių namuose, kur koncertavo iš Lietuvos atvykę artistai. Mes buvome užsidėję pasiskolintas iš vilniečių (kurie čia stažuojasi) kepuraites. Jos visiems sukėlė ir nusistebėjimą, ir susižavėjimą. Neslėpė savo nuostabos ir Lietuvos atstovas K. Gabdankas. Pastebėjau, kad gal būtent dėl tų kepuraičių jisai nuosaikiau su mumis ir pasišnekučiavo. Praeidamas pro šalį, ranką padavė ir Paleckis, kažkaip prasitaręs, kad nespriešintų su mumis,

kepurėtais, nusifotografuoti. Tai labai greitai ir padarėme, nes vakare dalyvavo Robertas Verba, Kinematografijos instituto studentas ir jau tapęs nuolatinio ansamblio repeticijų lankytoju. Tačiau lankytoju fotografu. Ir tai – puiku.

Buvau vėl nuvykęs į Maskvos srities profsąjungos komitetą dėl materialinės pagalbos ansambliui. Reikalai nė kiek nepajudėję.

Maskvos lietuvių studentų ansamblio šiokiadieniai. Prie fortepijono ansamblio choro vadovė Akvilija Gureckytė. Maskva, 1957 m.

KOMENTARAS

Atidus skaitytojas, ko gero, pastebės, kodėl dienoraštyje apeita Vasario 16-oji? Kaip nuodėmklausiu prisipažinsiu... Anais laikais ir mano bendratautiečių aplinkoje tos datos paminėjimas tiesiog sąmonėje jau buvo užblokuotas. Esu minėjęs Kalėdas. Jos, nors ir draudžiamos, dar buvo švenčiamos, nes neturėjo aiškaus politinio atspalvio.

Kovo 3 d., sekmadienis

Nors buvo rinkimų diena, bet mes vis dėlto susirinkom į Energetikos instituto Kultūros rūmus repeticijoms. Šokių grupėje šokau ir aš, su Aldona Vyturyte. Ji – puiki šokėja...

Svarstėm savo ansamblio kepuraičių klausimą. Eduardas Ambrazevičius atsinešė paruoštą visą pluoštą projektų. Suplanavom ketvirtadienį (kovo 7 d.) nuvykti į komjaunimo Centro Komitetą dėl ansamblio teisių įtvirtinimo. Ir dėl kepuraičių pripažinimo ansamblio skiriamuoju ženklu.

Vėliau išgarsėjęs kino dokumentininkas Robertas Verba, tuomet mus dažniausiai ir fotografavęs, šioje nuotraukoje nepamiršo (dėl viso pikto...) mane ir Juozą Gudavičių (dešinėje), ansamblio šokių vadovą, jamžinti po „didžiojo vado“ Stalino portretu. Maskva, 1957 m.

**Ansamblio repeticijų
pertraukos metu
grožėdamiesi matuojamės
iš vilniečių pasiskolintas
lietuviškas studentų
kepuraites. Maskva, 1957 m.**

Kovo 7 d., ketvirtadienis

Pokalbis komjaunimo CK pasisekė, bet dėl leidimo kepuraitėms įsigyti gavome labai rezervuotą užuominą. Iš jų veidų matėme, kad daug vilčių į tai dėti neapsimoka. O rankų nuleisti aš nelinkęs. Kaip čia neprisiminsi mūsų tautos žadintojo Kudirkos žodžių:

„Kol jaunas, o broli, sėk pasėlio grūdus
Ir dirvos neapleisk! Tuomet, kada jausi,
Kad kūns ima stingti, dvasia jau susnūdus,
Vėlu juk prie darbo: nesėsi – nepjausi.“

Kiekvienas šauklys, mąstytojas brangus tuo, ką jis tavo širdy sužadina, kurią nors sielos stygą užgauna...

Kovo 30 d., šeštadienis

Pagaliau! Iš Lietuvos atstovybės gautas sutikimas (ir pažadėti pinigai) – bus nupirkti tautiniai rūbai ir skudučiai.

Komjaunimo CK davė žodinį aptakų sutikimą (teisingiau – jį pešte išpešėme) nešioti ansamblių (t. y. lietuvių studentų Maskvoje!) kepuraites. Į klausimą, ar tai nebus nacionalizmo demonstravimas, aš atsakiau: „Visai ne. Ansamblyje dalyvauja ir kitų tautybių...“

Omenyje turėjau nuolat repeticijas lankantį Mauricijų Novicką – Panevėžio karaimą.

Numatytas (baldžio antroje pusėje) Maskvos lietuvių studentų koncertas. Sutarėme: vieną valandą koncertuos Čaikovskio konservatorijos studentai, 15–20 minučių – Teatrinio meno instituto studentai ir pabaigoje, 40 minučių, mūsų ansamblis.

Gegužės 3 d., trečiadienis

Daug pavasarinio vandens nubėgo. Išsigiedrijo dangus. Saulės spinduliai pasidarė švelnūs, glamonėjantys...

Mūsų ansamblis – mūsų judėjimas pagaliau išsiveržė į areną! Visa mūsų lietuvių bendruomenė, pirmiausia, žinoma, mes, ansambliciai, švenčiame pergalę. Suorganizavome du savo koncertus. Pedagoginiame institute ir Energetikos institute. Oficiali priedanga – mūsų pasiūlyti Pabaltijo tautų draugystės vakarai. Koncertai turėjo puikų pasisekimą. Mes nuo pat pradžios su maniai išnaudojome tą aplinkybę, kad vasarą Maskvoje turi įvykti Pasaulio jaunimo ir studentų festivalis.

Žurnalistams teikiau interviu. Baldžio 28 d. mūsų ansamblis buvo filmuojamas prestižiniam kino žurnalui „Tarybų Lietuva.“ Pagaliau mus pripažino ir sava, t. y. Lietuvos, valdžia.

Atstovybėje šventėme Gegužės 1-ąją. Už valdžios pinigų! Žadėta mus su koncertais

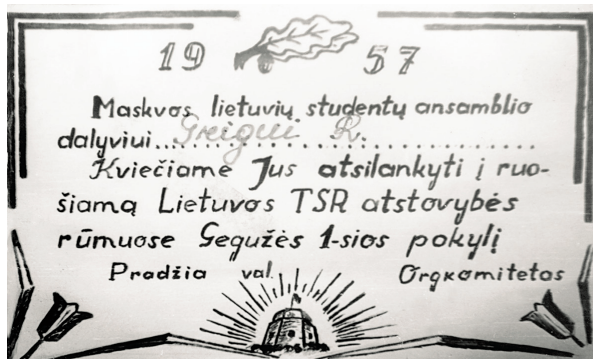
Maskvos lietuvių studentų ansamblio pirmojo koncerto organizavimo talkininkai. Pirmoje eilėje (iš kairės) Aldona Vyturytė, Bronė Kerbelytė (vėliau – žinoma tautosakininkė, profesorė), Vilija Šulcaitė. Maskva, 1957 m. pradžia

komandiruoti net į Kaliningradą. Įsitikinau, kad užsispyrus, apsiginklavus didžia idėja – Tėvynės idėja ir dar apsuptam gausaus būrio bendraminčių, vis dėlto net ir tokiomis sąlygomis galima daug ką laimėti. Tik nežinau... Mane kamuoja mintis, ar mano laviravimą, be kurio ne kažin ką pasieksi, supranta kiti? Prisimenu, kaip nustebo, tiesiog nustėro Vilija Gureckytė (choro dirigentė), iš mano lūpų sužinojusi, kad aš partinis...

Skaitau Kudirką, Maironį...
 „... Kur garsioji šalis,
 Varius savo vilnis
 Lig Dono ir marių Juodųjų?..

Mano paties pieštas ir fotografavimo būdu daugintas kvietimukas į šventinį pokylį, surengtą Sovietų Lietuvos atstovybėje Maskvoje

Kiek negrabi, bet savo rankomis pasidaryta pirmoji afiša ansamblio pirmajam pasirodymui. Maskva, 1957 m.

Vyrų eilėje, iš dešinės, ansambliciai Eugenijus Pimpė, Algis Matulis, aš, Algis Drąsutis, pirmas iš kairės Petras Rečiūnas, trečias – Algis Žaltauskas. Už jų, pirma iš dešinės Bronė Kerbelytė, pirma iš kairės Marytė Ilgavižaitė. Kitų, deja, nebeatpažįstu... Maskva, 1957 m. pavasaris

Vienas garsas tiktai,
Vien apžėlę kapai
Beliko iš amžių senųjų!

Miega bočių šalis!
Apsiniaukus naktis
Tiek amžių, kaip jai nebešvinta!..
Veltui meldi aušros,
Miršta balsas maldos,
Vien gailios tau ašaros krinta!"

Koks emocionalus užtaisas! Kokia Tėvynės idėjos galia!

Per „gegužines“ atstovybė už stalo priešais mane sėdėjo Mečislovas Gedvilas, buvęs ilgameitis Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininkas. Kai kas jį, kaip ir Sniečkę, Šumauską ir kitus, vadina tautos išdaviku... Pamenu 1947 metus, kai aš dar mokiausi Palangos gimnazijos I klasėje, į mokyklą buvo atvykęs Gedvilas. Įstrigo pirmąkart išgirsti ir jo lūpomis ištarti žodžiai: miško banditai, liaudies priešai. Tąkart jis į gimnaziją atvyko neatsitiktinai. Prieškariu buvęs tos pačios gimnazijos mokytoju, dabar bandė sudrausminti... nacionalistus. Kaip vėliau sužinojau, iš vyresniųjų klasių į mišką kovoti už Lietuvą buvo išėję nemažai jaunuolių...

O čia, už mūsų bendro stalo, jis pasakė ištis puikią kalbą. Kalbėjo apie jaunystę, apie energiją, apie prasmingą veiklą, apie meilę. Ir visai nelietė tų bendrų įgriususių temų apie tarybų valdžią. Nevartojo banalių žodžių, kuriais buvo „papuošta“ čia pat sėdėjusio Justo Paleckio kalba. Beje, pastarasis, kaip ir mes, išsėdėjo iki ryto brėkšmos ir, apsuptas merginų, „džigitiškai“ pylėsi ant praplikusios galvos taurelės skystį. Žinau, jis nepriklauso „blogiečiams.“ Paprasčiausiai jisai palūžęs, nusikamavęs nuo susidvejinimo. Paverstas karaliaus rūmų pajacu, ką buvo galima pastebėti dar per aną mūsų susitikimą.

O Mečislovas Gedvilas, apie kurį aš dar iš anų metų buvau išsinešęs „blogiečio“ įvaizdį?

Tai štai... Sėdžiu priešais šį akiniuotą juodbruvį vyrą ir netikiu savo ausimis. Supratęs, kad aš čia „vyriausias“, jis man, kaip prasikaltęs, bet sąžiningas mokinukas, teisinasi apie tai, kiek dabartinė Lietuvos vyriausybė deda pastangų dėl represuotų, ištremtų lietuvių sugrąžinimo į gimtąją šalį; dėl lietuvių pamintos nacionalinės kultūros ir istorijos atkūrimo; dėl nacionalinių kadryų rengimo ir pan. Kaip dabartinis švietimo ministras nepamiršo pasigirti ir tuo, kad Lietuvoje bendrojo lavinimo mokyklose ruošiamasi įvesti lietuviškas uniformas mokiniams, kurios iš esmės skirsis nuo tų pusiau kareiviškų, kurias įsivedė rusai, o sekdami jais – ir kitos respublikos. Iš akių mačiau, kad apie visa tai Gedvilas pasakoja nuoširdžiai, tarsi išgyvenęs kažkokį labai sunkų savo perversmą ar praregėjimą. O kai pokalbio metu prisiminiau B. Genzelio pasakojimą apie Gedvilo atgailos žodį, prieš pusmetį pasakytą iš LKP CK plenumo tribūnos, man jo netgi pagailo, tad kiek sugebėjau, tiek stengiausi palaikyti dabartinį jo pasakojimą.

Pagalvojau, kad čia jis gali nuoširdžiau pakalbėti negu su studentija Lietuvoje. Ten juos supa arba prisitaikėliai, arba aršūs priešininkai. Eilinį kartą pagalvojau ir apie tai, kad mūsų suorganizuotas ansamblis – tai keleriopai daugiau, negu tai, ką jis atlieka koncertų metu, scenose. Toks supratimas man teikia daugiau vidinių jėgų ir tikėjimo to sunkaus darbo rezultatais.

Betgi jaučiu ir nuolat gaunu signalų apie intensyvėjantį sekimą, apie KGB agentūrinį darbą. Galima manyti, kad vieną gražią dieną šios galingiausios institucijos valia viskas gali būti sugriauta ir kad mes visi galime atsidurti po griuvusių nuolaužomis su paralyžiuota ne tik veikla, sąmone, bet ir ateitimi...